

แกะปมจินตนาการ

นาย ก.ศ.ร.

กุหลาบแห่งกรุงสยาม

บุญพิสิฐ ศรีหงส์

ฉลอง สุนทราวาณิชย์

สุรัชย์ ยิ้มประเสริฐ

คำแนะนำ

ศิลปวัฒนธรรม
ART & CULTURE
ฉบับพิเศษ

นาย ก.ศ.ร. กุหลาบแห่งกรุงสยาม • บุญพิสิฐ ศรีหงส์

พิมพ์ครั้งแรก : สิงหาคม ๒๕๖๐

ราคา ๓๒๐ บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

บุญพิสิฐ ศรีหงส์.

นาย ก.ศ.ร. กุหลาบแห่งกรุงสยาม.

กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๖๐.

๓๗๖ หน้า. --(ประวัติศาสตร์).

๑. กุหลาบ ตฤณนานนท์, ๒๓๗๗-๒๕๖๔.

1. ชื่อเรื่อง.

928-95911

ISBN 978 - 974 - 02 - 1566 - 0

สำนักพิมพ์มติชน

- ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คคนาพ, สุพจน์ แจ่มเร็ว, นงนุช สิงหเดชะ
- ผู้จัดการสำนักพิมพ์ : กิตติวรรณ เทิงวิเศษ
- รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : รุจิรัตน์ ทิมวัฒน์, อพิสิทธิ์ ชีระจาวรรณ
- บรรณาธิการบริหาร : สุลักษณ์ บุญปาน
- บรรณาธิการสำนักพิมพ์ : พัลลภ สามสี
- หัวหน้ากองบรรณาธิการ : มณฑล ประภากรเกียรติ
- พิสูจน์อักษร : ทัศนช่วง ระวีณ, พัชรีย์ ไป๋อิม
- รูปเล่ม : อรอนงค์ อิ่มตรอุดม
- ศิลปกรรม-ออกแบบปก : นุสรา สมบูรณ์รัตน์
- ประชาสัมพันธ์ : สุภาชัย สุชาติสุทธธรรม

บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) : ๑๒ ถนนเทศบาลนามูมาล

ประชาชนโคร์น ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๕๐-๐๐๒๑ ต่อ ๑๒๓๕

โทรสาร ๐-๒๕๕๐-๕๔๑๕

แม่พิมพ์สี-ขาวดำ : กองงานเตรียมพิมพ์ บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน)

๑๒ ถนนเทศบาลนามูมาล ประชาชนโคร์น ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๕๐-๐๐๒๑ ต่อ ๒๕๐๐-๒๕๐๒

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด ๒๗/๑ หมู่ ๕ ถนนสุขาประชาสรรค์ ๒

ตำบลบางพูด อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๒๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๕๔-๑๕๑๓, ๐-๒๕๕๒-๐๕๕๖

โทรสาร ๐-๒๕๕๒-๐๕๕๗

จัดจำหน่ายโดย : บริษัทงานดี จำกัด (ในเครือมติชน)

๑๒ ถนนเทศบาลนามูมาล ประชาชนโคร์น ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๕๐-๐๐๒๑ ต่อ ๓๓๕๐-๓๓๖๐

โทรสาร ๐-๒๕๕๑-๙๐๑๒

Matichon Publishing House a division of Matichon Public Co., Ltd.

12 Tetsabannarumen Rd., Prachinavate 1, Chatuach, Bangkok 10900 Thailand

“...แต่บัดนี้ล่วงเวลามาหลายเดือน ความเลเยื่อนลอยลับไม่กลับหลัง ชาวประชาทำหมิ่นรื้อยนั่งคอยฟัง ไม่สมหวังคอยเปล่าน่าเศร้าใจ ไฉนสาร ราชการพระผ่านเกล้าฯ จะพลอยเศร้าเสื่อมทรมตามไฉน ราษฎรก็จะร้อน ดั่งนอนไฟ ด้วยผู้ใหญ่กลายเป็นพาลเที่ยวพลาญคน ถ้าความนี้ไม่ชำระให้ เต็จขาด ประชาราษฎรจะวิบัติถึงขัดสน พวกเหล่าร้ายจะได้ใจทุกคน ด้วย นายตนมีเวทย์วิเศษดี

แสนมหาจำวันนายเป็นก่ายกอง อีกสืบสองกระทรวงใหญ่ในกรุงศรี เลวระกาในสภาศรีรัฐมนตรี เกรงฤทธิท่านพระยาทำซังปลาย ไม่อาจออกโอรุ ไรไฉนขึ้นได้ ตระบองใหญ่คุณพระยาปานอนหงาย เลยคอยหลบกลัวตระบอง จะต้องกาย ความจึงหายเจียนเสี่ยงสำเนียงไป...ส่วนคนอื่นถือไม้เท้าเดินเกิน พักด เข้าจับมัดผูกคร่าไม่ปรา ไลย ราษฎรสุดจนต้องทน ไป เอาเงินให้เสร็จ ลับได้กลับมา...”

นายปัจจุภน

“อัญมณิลิขิตก์ (คอเรศปอนเดน) คำกลอน”

สยามออบเซอร์เวอร์ ๑๔ สิงหาคม ๑๑๕

สารบัญ

นาย ก.ศ.ร. กุหลาบแห่งกรุงสยาม

คำนำเสนอ	(๑๐)
คำนำเสนอ	(๑๓)
คำนำผู้เขียน	(๒๐)

๑. ก.ศ.ร. กุหลาบในความทรงจำของบุคคลมัย	๓
ปมจินตภาพ ก.ศ.ร. กุหลาบ	๔
“กุ”	๔
ก.ศ.ร. กุหลาบในความทรงจำของบุคคลมัย	๑๓
ก.ศ.ร. กุหลาบในความทรงจำของ ส.ธรรมยศ	๑๖
เกรก เจ. เรโนลด์ส กับ ก.ศ.ร. กุหลาบ	๑๙
ก.ศ.ร. กุหลาบในงานนิพนธ์ของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช	๒๒
ชัย เรื่องศิลป์ และ สงบ สุริยรินทร์	
ปัญญาชนผู้ยอมรับข้อเขียนของ ก.ศ.ร. กุหลาบ	๒๓
มนัสนา ธนะภูมิ กับงานนิพนธ์เรื่อง “ก.ศ.ร. กุหลาบ”	๒๕
เอนก นาวิกมูล กับงานนิพนธ์ของ ก.ศ.ร. กุหลาบ	๒๖
ธงชัย วินิจจะกุล กับ กุ ลอบ ลอก แต่งแบบไพร่ๆ	
ความผิดของ ก.ศ.ร. กุหลาบ	
ที่ตัดสินโดยนักประวัติศาสตร์อำมาตย์	๒๙

๒. จงใช้วิจารณ์ญาณในการอ่าน	๓๕
จงใช้วิจารณ์ญาณในการอ่าน	๓๙
แกะปมจินตภาพ ก.ศ.ร. กุหลาบ	๔๑
ห้องแสดงหนังสือเลขที่ ๑๙	๔๓
คำให้การขุนหลวงหาวัด ฉบับโรงพิมพ์ครุสมิท พ.ศ. ๒๔๒๖	๔๖
เรื่องนายกุหลาบแต่งประวัติสมเด็จพระสังฆราช	๕๕

๓. เสมียนกุหลาบพันขาว

๗๕

กำเนิดในโรงนา

๘/๘

สามเณรเกศโร

๘๓

“สัตติวิเกิด”

๘๖

“another move in the progress of civilization”

๘๘

หนังสือกฎหมายพระคัมภีร์พระธรรมสาตรกิจโกศล

๘๙

เสมียนกุหลาบพันขาว

๙๕

“นาเซนแนลเอกซิบิเซ็อน”

๙๗

แอดยุแตนต์กุหลาบ

๙๙

ปริศนากรรมสัมปาติก

๑๐๓

๔. วัวลำพองหัวลำโพง

๑๑๕

“หนังสือมอชิงโปลิศติก”

๑๑๘

วัวลำพองหัวลำโพง

๑๑๙

“Siam Observer like a great Lion”

๑๒๑

“กุลีแลงเควช”

๑๒๕

เรียงถามหา

๑๒๙

เกรวีรอลอย

๑๓๓

ยาเม็ดสี่มพู

๑๓๕

ผู้เล่านิทานถึงกรุงสยาม

๑๓๕

บำรุงปัญญาประชาชน

๑๓๘

๕. “ธรรมเนียมโบราณ”

๑๕๑

ประจันตประเทศ ต้องถูกแทนที่ด้วยสากลโลก

๑๕๒

พระเจ้าเที่ยงแท้

๑๕๕

“ธรรมเนียมโบราณ”

๑๕๗

สมมติเทวราชูปัติ

๑๖๓

ชีวิไลเซชั่น

๑๖๖

“ความเหินของราชูรโง่โง่”

๑๖๘

๖. การสืบทอดของกรุงสยาม

ชนบธรรมเนียมอันเรียบร้อยสุภาพพร้อมเพรียง

ไม่สืบทอด

การสืบทอดของกรุงสยาม

เดือนสติท่านผู้ดีมีสกุล

เสียงที่กล่าวว่า ยุติธรรมๆ นั้น ควรจะประดิษฐานลงในที่ใด?

๑๘๑

๑๘๒

๑๘๖

๑๙๐

๑๙๔

๑๙๘

๗. ร่มธงสามสี

Le mission civilisatrice

“สุดแล้วแต่ราชาธิปไตยอังกฤษ”

สร้างคนในบังคับ

ร่มธงสามสี

เวรกรรมตกทอด

เมืองอยู่กลางเป็นเอกราชได้นาน

๒๐๙

๒๑๐

๒๑๖

๒๒๐

๒๒๓

๒๒๖

๒๒๙

๘. คลองยุติธรรม

เศษสังขยาของมหาวิทยาลัยหัวรัย

คลองยุติธรรม (The Rule of Law)

ยังจะขึ้นใช้ธรรมนิยมเก่า

ไม่มีกฎหมาย

ความยุติธรรมที่ล้ำค่า

๒๓๙

๒๓๔

๒๔๓

๒๔๖

๒๔๘

๒๕๓

๙. ต้นเหตุชาวชาติไทยมีขึ้นในแผ่นดินสยาม

สำนึกในความเป็นชาติ

สำนึกในประวัติศาสตร์

อานามสยามยุทธ

ลำแม่น้ำโขงฝั่งซ้าย

“ต้นเหตุบังเกิดชาวชาติไทยมีขึ้นในแผ่นดินสยาม”

ผู้เล่านิทานสู่กรุงสยาม

๒๖๕

๒๖๖

๒๖๗

๒๖๘

๒๗๐

๒๗๒

๒๗๖

๑๐. “ตรีเอกาธิศรานภาพ”	๒๙๗
ความเปลี่ยนแปลงใหญ่ในกรุงสยาม	๒๙๘
เมื่อไรหนอ	๓๐๑
“ทำอย่างไรจะได้เห็น” และ “เขาพูดกันว่า”	๓๐๕
คำตอบสุนทะโรวาท ๒๕ ข้อ	๓๐๗
ตรีเอกาธิศรานภาพ	๓๑๑
“ต้องอาศัยพร้อมเพรียงหมู่ประมุขเนกชน”	๓๑๕
“ขัตติยะตระกูล มาตยตระกูล ราชภักตร์ตระกูล”	๓๑๖
“บ้านเมืองที่จะเจริญเป็นเอกราช	
‘อินดีเพนเด็น’ ได้นั้นฉันใด”	๓๑๘
แบบแผนความประพฤติของประเทศมหาอำนาจในยุโรป	๓๑๙
กฎหมายต่างประเทศใช้ทั่วโลก	๓๒๑
ทรัพย์สินสมบัติสามอย่างต่างๆ กัน	๓๒๒
“ความปกครองของรัฐบาลขึ้นดีอย่างไร”	๓๒๓

๑๑. กุหลาบแห่งกรุงสยาม	๓๓๑
บรรณานุกรม	๓๕๐

คำนำเสนอ

“นาย ก.ศ.ร. กุหลาบแห่งกรุงสยาม”

ประวัติศาสตร์ชาติไทยที่สรรค์สร้างสถาปนาโดยปัญญาชนกลุ่มชนชั้นนำและได้รับการรับรองโดยปริยายจากอำนาจรัฐ หรือที่รู้จักเรียกขานในนาม “ประวัติศาสตร์ชาติไทยกระแสหลัก” เป็นเรื่องเล่าสมัยใหม่ที่ผูกติดอยู่กับเรื่องราวของกลุ่มคนชั้นสูงที่ถือกุมอำนาจทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมของประเทศไทย เป็นเรื่องเล่าที่ถูกผลิตซ้ำด้วย “อำนาจทางวัฒนธรรม” ของชนชั้นสูง ผ่าน “สื่อ” นานารูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นแบบเรียนตำรา การจัดพิพิธภัณฑ์ อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน อุทยานประวัติศาสตร์ งานเขียนเชิงสารคดี รายการวิทยุและโทรทัศน์ ภาพยนตร์ ละครเวที ละครโทรทัศน์ การแสดงแสงสีเสียง เพลง ตันตรี กวีนิพนธ์ นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ จิตรกรรม ปฏิมากรรม บทพระธรรมเทศนา ฯลฯ เพื่อระดมกดทับครอบงำสถาปนา “ความทรงจำร่วม” แบบผูกขาดลงไปในการรับรู้ของราษฎรพลเมือง ในเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ชาติกระแสหลัก หากจะมีปรากฏเรื่องราวและบทบาทของคนชายขอบนอกปริมณฑลแห่งอำนาจ หรือนัยหนึ่งกลุ่มชนชั้นไพร่ระดับล่าง ก็จะเป็นเพียงตัวประกอบบนเวทีประวัติศาสตร์ให้ดูมีสีสัน คอยสร้างเสริมเชิดชูอำนาจบารมีและความชอบธรรมของชนชั้นปกครอง หรือไม่ก็จะเป็นบทของผู้ร้าย กบฏ และเลี้ยนหนามของแผ่นดิน เพียงเท่านั้น

บทบาทและเรื่องราวความเคลื่อนไหวอันโดดเด่นของกลุ่มปัญญาชนคนสามัญในช่วงรอยต่อเปลี่ยนผ่านระหว่างยุคจารีตและยุคสมัยใหม่ของประวัติศาสตร์ไทยเป็นกรณีหนึ่ง (ในหลายๆ กรณี) ที่เรื่องราวของคนสามัญถูกประวัติศาสตร์ชาติกระแสหลักของชนชั้นปกครองกดทับปิดกั้น หรือไม่ก็ใช้อำนาจรัฐที่ถือกุมอยู่ดกดทอนปรับเปลี่ยนแต่งแต้มให้คนเหล่านี้กลายเป็นผู้ไม่ประสงค์ดีมีจิตวิปลาส เพียงเพราะพวกเขา

เหล่านี้ถูกความอำนาจของชนชั้นปกครอง ด้วยการใช้พื้นที่ในสื่อสิ่งพิมพ์อันเป็นนวัตกรรมใหม่ในทางสังคมและภูมิปัญญาในช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๒๔ นำเสนอแนวคิดที่แหวกชนบ เป็นนัยต่ออำนาจทางการเมืองและวัฒนธรรม และท้าทายความชอบธรรมตามแบบอย่างจารีตประเพณีที่ชนชั้นปกครองมักอ้างว่าดำรงอยู่มีมาแต่ช้านาน

อย่างไรก็ดี แม้ว่าประวัติศาสตร์กระแสหลักที่ถูกผูกขาดอย่างเหนียวแน่นโดยอำนาจรัฐจะยังทรงพลังและฝังกระแสโลกธรรมไม่ยอมเปลี่ยนแปลง แต่พัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมา ตลอดจนถึงการขยายตัวอย่างกว้างขวางของสื่อสิ่งพิมพ์ในสังคมไทย โดยเฉพาะในเขตเมืองและในกลุ่มผู้มีการศึกษาที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เป็นต้นมา ก็เปิดพื้นที่ให้เกิดหน่อเชื้อประวัติศาสตร์ชาติกระแสรอง ที่เป็น “เรื่องเล่าทางเลือกของประวัติศาสตร์ชาติ” เป็นเสมือนการทบทวนประเมินความทรงจำร่วมที่ถูกผูกขาด และเรียกร้องขอคืนความเป็นธรรมให้แก่เรื่องราวและบทบาทในทางนครเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของกลุ่มชนคนสามัญที่เคยถูกชนชั้นปกครองทำให้ลืมเลือน สูญหาย หรือถูกให้ร้ายประณามหยามเหยียด

ในช่วง ๕ ทศวรรษที่ผ่านมา ผลของการศึกษาทางวิชาการ ตลอดจนถึงงานเขียนถึงวิชาการและงานเขียนประเภทอัตชีวประวัติหรือบันทึกความจำ เกี่ยวกับเรื่องราวและบทบาทใน “ประวัติศาสตร์ชาติ” ของกลุ่มคนชายขอบนอกวงอภิสิทธิ์ชน โดยเฉพาะ “ปัญญาชนคนสามัญ” ที่เคยถูกกีดกันเหยียดข่มและประสพเคราะห์กรรมจากทั้งอำนาจรัฐและอำนาจวัฒนธรรมเก่า มีจำนวนมากขึ้น งานเขียนทางวิชาการที่ผลิตขึ้นในช่วงระยะดังกล่าวยังมีความลุ่มลึกทั้งในการวิเคราะห์และกว้างขวางในการเข้าถึงหลักฐานข้อเท็จจริงใหม่ๆ

ในบรรดาปัญญาชนคนชั้นล่างในช่วงที่สังคมไทยเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ “สมัยใหม่” ในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น ก.ศ.ร. กุหลาบ นับเป็นคนหนึ่งที่มีบทบาทโดดเด่นและเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางที่สุด ทั้งในช่วงที่เขามีชีวิตอยู่ซึ่งบทบาทเคลื่อนไหวและโดยเฉพาะอย่างยิ่งงานเขียนอันสะท้อนถึงจุดยืนทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมที่แหวกชนบของเขา ถูกจับจ้องตรวจสอบจากอำนาจรัฐอย่างใกล้ชิด

ในขณะที่ภายหลังต่อมา ชีวประวัติและงานเขียนของเขาก็ได้กลายเป็นแรงดึงดูดให้ทั้งเครือญาติผู้ใกล้ชิดและนักวิชาการรุ่นหลังเข้ามาศึกษา สืบค้นตีแผ่ข้อมูลใหม่ๆ ตีความข้อเท็จจริงในบริบททางประวัติศาสตร์ และวิเคราะห์ถกเถียงเห็นต่างอย่างคึกคักในพื้นที่สาธารณะ

กล่าวอย่างสั้น ไม่ว่าข้อถกเถียงทางวิชาการที่ปรากฏจะโน้มนำไปทางใด ในด้านหนึ่ง ไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ผลของการถกเถียงเห็นต่างเหล่านั้น โดยนัยก็คือ การคืนความชอบธรรมและปลูกฝังสถานะทางประวัติศาสตร์ของปัญญาชนคนสามัญ

เสน่ห์สำคัญประการหนึ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้ของงานการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและสถานะทางประวัติศาสตร์ของปัญญาชนคนสามัญอย่าง ก.ศ.ร. กุหลาบ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ออกมาสู่สาธารณชนในรอบกว่า ๕ ทศวรรษที่ผ่านมา ก็คือ ความคลุมเครือเปิดต่อการถกเถียงของภูมิหลังที่มาและชีวิตประวัติบางช่วงตอน ตลอดจนถึงความยากลำบากในการเข้าถึงงานเขียนทั้งหมดในสิ่งสิ่งพิมพ์ร่วมสมัยต่างๆ ของ ก.ศ.ร. กุหลาบ โดยเฉพาะในประการหลังซึ่งเป็นที่เข้าใจได้ไม่ยาก เนื่องจากสิ่งสิ่งพิมพ์ที่เผยแพร่ในงานเขียนของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ส่วนใหญ่เป็นสิ่งสิ่งพิมพ์เชลยศักดิ์ จนดูเหมือนปราศจาก “คุณค่า” เพียงพอต่อการเก็บรักษาไว้ในหอสมุดของรัฐ ตัวอย่างสิ่งสิ่งพิมพ์เหล่านี้จึงกระจัดกระจายอยู่ในความครอบครองของเอกชนหรือไม่ก็สูญหายทำลายไปตามกาลเวลา หากจะมีเก็บรักษาในหอสมุดของรัฐก็มักจะถูกเก็บงำซ่อนเร้นไม่เป็นที่รู้จักของผู้คน

แต่กระนั้นก็ดี งานการศึกษาเกี่ยวกับ ก.ศ.ร. กุหลาบ ในช่วงที่ผ่านมา แต่ละครั้งก็จะมีการเปิดเผยข้อมูลใหม่ งานเขียนที่เคยได้ยินแต่ชื่อแต่ไม่เคยได้สัมผัสชิ้นงานมาก่อน และการนำเสนอการตีความใหม่ที่แตกต่างออกไป ทำให้ “กุหลาบศึกษา” มีสีสันชวนติดตามอย่างยิ่ง

หนังสือ นาย ก.ศ.ร. กุหลาบแห่งกรุงสยาม ของคุณบุญพิสิฐ ศรีหงส์ เล่มนี้จึงไม่เพียงบอกเล่าเรื่องราวประวัติชีวิตของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ในแง่มุมบางแง่มุมที่ไม่เคยได้ยินกันมาก่อนหรือรับรู้ในวงจำกัด แต่ความโดดเด่นของหนังสือเล่มนี้ยังอยู่ที่การนำผู้อ่านเข้าไปสู่งานเขียนจำนวนมากที่ไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายมาก่อนของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ที่ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ค้นพบด้วยความยากเย็นสุดสาหัสยิ่ง

บางที ความกระจำงที่เกิเกิดขึ้นจากหนังสือเล่มนี้ อาจเป็นสัญญาณบ่งบอกว่า คงอีกไม่นานที่บทบาทและสถานะทางประวัติศาสตร์ของปัญญาชนคนสามัญของไทยอย่าง ก.ศ.ร. กุหลาบ และคนอื่นๆ จะมีพื้นที่ยืนอยู่ในความทรงจำร่วมที่เป็นประวัติศาสตร์ชาติของไทยอย่างมั่นคง

ฉลอง สุนทรวาณิชย์

บางแก้ว บางพลี

พฤษภาคม ๒๕๖๐

คำนำเสนอ

ก.ศ.ร. กุหลาบผู้ถูกกล่าวหาว่า “กุ” ประวัติศาสตร์

เมื่อได้รับการติดต่อจากบุญพิสิฐ ศรีหงส์ ให้ช่วยเขียน “คำนำเสนอ” เรื่อง “นาย ก.ศ.ร. กุหลาบแห่งกรุงสยาม” ก็มีความยินดีอย่างยิ่ง ไม่ใช่เพียงเพราะว่า บุญพิสิฐเป็นศิษย์ในที่ปรึกษา แต่เป็นเพราะผลงานเรื่องนี้มีที่น่าสนใจและเปลี่ยนภาพการอธิบาย ก.ศ.ร. กุหลาบอย่างมาก ทั้งนี้เพราะในสมัยแรกเกิดของวิชาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ต้องถือว่า ก.ศ.ร. กุหลาบเป็นสามัญชนที่เด่นมากคนหนึ่ง แต่ชื่อเสียงของเขาถูกทำลาย จากการถูกกล่าวหาว่าเป็นนัก “กุ” หรือปลอมแปลงประวัติศาสตร์ งานของบุญพิสิฐจะมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่อธิบายว่า การกล่าวหาเช่นนั้นมีความคลาดเคลื่อนอย่างยิ่ง

ใครคือ ก.ศ.ร. กุหลาบ

ก.ศ.ร. กุหลาบ ชื่อเดิมว่า กุหลาบ ตฤษณานนท์ น่าจะเกิด พ.ศ. ๒๓๗๗ เขาได้เล่าประวัติตนเองว่า เขาเป็นบุตรคนสุดท้องของนายแสง เชื้อสายตระกูลพระทุกขราษฎร์ กรมการเมืองนครราชสีมากรุงเก่า และมารดาชื่อ นางครุฑ ซึ่งเป็นชาวบ้านบางพระ ริมคลองบางกอกน้อย เขาเกิดที่โรงเรียนใกล้วัดประดู่ เขตบางระมาด แขวงกรุงเทพฯ เมื่อวัยเด็ก มารดาได้นำไปถวายเป็นบุตรบุญธรรมของพระองค์เจ้าหญิงกนิรี พระราชธิดาในรัชกาลที่ ๓ ต่อมาเมื่ออายุ ๑๓ ปี กุหลาบได้บวชเณรและศึกษาในวัดพระเชตุพนฯ ๖ ปี ได้รับการศึกษาจากพระรัตนมุนี และกรมพระปรมาภิไธยบรมแล้วจึงลาสิกขา ต่อมาก็ได้ศึกษาความรู้แบบตะวันตกกับสังฆราชปาลเลอ

กัณฑ์ที่วัดอัมพวัน บารัก และยังคงเดินทางไปยังกรุงปารีส อยู่ในยุโรประยะหนึ่ง จากประสบการณ์เหล่านี้ ทำให้นายกุลหลาบมีความรู้อย่างกว้างขวางในหลายเรื่อง จากนั้นก็กลับมาแต่งงาน แล้วบวชเป็นพระภิกษุได้ฉายาว่า เกศโร ซึ่งจะนำมาใช้เป็นชื่อนำหน้า ก.ศ.ร.

เมื่อนายกุลหลาบลาอุปสมบทแล้วได้พิมพ์หนังสือเล่มแรก คือ หนังสือกฎหมายพระคัมภีร์ธรรมสาตรกิจโกศล หรือหนังสือกฎหมายนายโหมด ที่เคยเป็นหนังสือถูกริบในสมัยรัชกาลที่ ๓ และได้เข้าทำงานเป็นเสมียนห้างฝรั่ง และยังได้มีโอกาสเดินทางไปต่างประเทศหลายประเทศ นายกุลหลาบน่าจะเลิกทำงานห้างฝรั่งราว พ.ศ. ๒๔๒๒ ในขณะนั้น นายกุลหลาบก็เป็นที่รู้จักในฐานะผู้สนใจสะสมหนังสือเก่า และได้ซื้ออ่านหนังสือมาก เขาได้พิมพ์หนังสือเล่มที่กล้าหาญ พระเมรุมาศสำหรับพวกบ้าหอย และได้แต่งเรื่องนิราศยี่สาร ก่อนที่จะนำหนังสือเก่าไปแสดงในงานเฉลิมพระนครครบรอบ ๑๐๐ ปี

หลังจากนั้น นายกุลหลาบได้เข้าทำงานกับพระยานรรัตนราชมานิต (โต บุนนาค) เป็น “แอดยูแทนต์” หรือนายเวรในกองทหารลาดตระเวนท้องน้ำ ซึ่งก็คืองานตำรวจน้ำในระยะแรก แต่ก็ออกจากราชการเพราะถูกร้องเรียนว่ารับสินบนปล่อยคนขโมยข้าว ในระหว่างที่ทำงานในกองทหารลาดตระเวนท้องน้ำ นายกุลหลาบได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกหอพระสมุดวชิรญาณ ซึ่งเป็นสโมสรที่พระราชโอรสและพระราชธิดาในรัชกาลที่ ๔ เป็นเจ้าของและออกหนังสือนิพนธ์สาร วชิรญาณเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ต่อมาเมื่อนายกุลหลาบออกจากตำรวจน้ำแล้ว ก็ลาออกจากสมาชิกวชิรญาณ และรับจ้างทำงานหนังสือพิมพ์

นายกุลหลาบเริ่มทำงานเป็นเอดิเตอร์ฝ่ายไทยของหนังสือพิมพ์สยามออกซอร์เวอร์ ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ จุดสำคัญของหนังสือพิมพ์นี้ คือ การเขียนวิจารณ์ข่าวและให้ข้อมูลเพิ่มเติมจากเหตุการณ์ และเปิดพื้นที่ให้ผู้อ่านเขียนจดหมายแสดงความคิดเห็นที่เรียกว่า “คอเรสปอนเดน” หรือ “อัญมัญลิตีทก์” และมีการตอบผู้อ่านเป็น “คำนำ” หรือ “อารัมภกถา” และยังมีลักษณะการเขียนเสนอความคิดเห็นในลักษณะเช่น “สนทนาระหว่างโอดด์สยามกับยั้งสยาม” “เมื่อไรหนอ” “เขาพูดกันว่า” หรือ “ทำอย่างไรจะได้เห็น” ทำให้หนังสือพิมพ์นี้ได้รับความนิยมอย่างมาก นายกุลหลาบทำงานที่หนังสือพิมพ์นี้จนถึงเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๔๐

ต่อมา ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๐ เมื่อนายกุลหลาบอายุ ๖๓ ปี ได้ออกหนังสือนิพนธ์ชื่อ สยามประเภทสุนทโรวาทพิเศษ ฉบับแรก เป็นหนังสือลักษณะเดียวกับวชิรญาณ แต่แทนที่จะเป็นหนังสือสำหรับเจ้านาย กุลหลาบกำหนดให้ สยามประเภทเป็นหนังสือเผยแพร่ข่าวและความรู้ไปสู่ประชาชนทั่วไป เป็นคำราทางโลกย์และทาง

ธรรม มีเรื่องชนบธรรมเนียม โบราณคดี พงศาวดาร วิชาช่าง กระบวนวิธีค้าขาย ทำให้กุหลาบได้ขึ้นชื่อว่าเป็นผู้มีความรู้สูงของสังคม การเขียนบางทีก็ใช้ในลักษณะตอบคำถาม โดยให้ลูกถาม แล้วกุหลาบแสดงเป็นพ่อผู้รอบรู้เป็นคนตอบ เรื่องที่ถามมีตั้งแต่เหตุการณ์ ที่มาของชื่อต้นไม้และสัตว์ ประเพณีและสาระอื่นๆ เขียนเล่าประวัติตัวเอง อ้างอิงหลักฐาน อ้างตนเองรอบรู้ทุกเรื่อง จากนั้นต่อมาก็ได้ออกมาเผยแพร่เมื่อหนังสือ *สยามประเภท* มีผู้อ่านเป็นจำนวนมาก กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมจึงแต่งหนังสือ *สยามประภี* ขึ้นล้อเลียน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕

นอกเหนือจากการออกหนังสือ ก.ศ.ร. กุหลาบยังได้เขียนงานนิพนธ์จำนวนมาก มีทั้งเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ที่สำคัญเช่น “อภินิหารการประจักษ์พระเจ้ากรุงธนบุรี” และเรื่อง “อานามสยามยุทธ” ลงเป็นตอนใน *สยามประเภท* และรวมพิมพ์เป็นเล่ม ใน พ.ศ. ๒๔๔๗ ซึ่งนับได้ว่าเป็นหนังสือประวัติศาสตร์เรื่องสำคัญเล่มหนึ่งและยังมีงานอื่น เช่น *นามพระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่า พงศาวดารพระพุทธรูป ๒๓ เรื่อง ประชุมบรรพบุรุษตระกูลราชวงศ์ปัจจุบัน อภินิหารวิหาลที่ ๔ เจกหาหมิต ทำศึกขึ้นนาเวณามเจ้าชาย ๓๖๕ องค์ เจ้าต่างกรมกรุงเก่า ๓๖๔ องค์ เกียรติพงศาวดารย่อ แผ่นดินนารายณ์ เรื่องท้าวศรีสุตาจันทร์ ลำดับยศถียพงศาวดารเหนือ ฯลฯ* จนทำให้ ก.ศ.ร. กุหลาบถูกเล่าถึงในฐานะ “ผู้เล่านิทานสู่กรุงสยาม” โดยเฉพาะอย่างยิ่งคืองานนิพนธ์ประเภททัศนะวิจารณ์สังคมและการเมืองสยามในหลายด้าน งานเขียนเหล่านี้สร้างแรงกระเพื่อมให้กับสังคมและสร้างความไม่พอใจให้กับผู้มีอำนาจในบ้านเมือง

ก.ศ.ร. กุหลาบออกหนังสือพิมพ์ *สยามประเภท* จนถึง พ.ศ. ๒๔๔๘ ที่ถูกจับเข้าโรงพยาบาลคนเสียจริต เพราะลงพิมพ์ข้อความด้วยประวัติศาสตร์สุโขทัยเรื่อง “คำตอบพระราชวังบวรฯ เป็นร้อยแก้ว” แล้วมีการใช้คำว่า “พระเจ้าจุลปิณเกษ” ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ไม่พอพระราชหฤทัย จึงต้องทำหนังสือขอพระราชทานอภัยโทษที่ระบุว่า จะไม่พิมพ์จำหน่ายหนังสือพิมพ์ *สยามประเภท* อีก หลังจากถูกปล่อยตัวแล้ว จึงเลิกหนังสือ *สยามประเภท* อย่างเป็นทางการ ขณะนั้น ก.ศ.ร. กุหลาบมีอายุ ๗๒ ปี

หลังจากนั้น ก.ศ.ร. กุหลาบก็ยังคงพิมพ์และจำหน่ายแจกหนังสือความรู้ชื่อหลายเรื่อง จนถึงวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ก.ศ.ร. กุหลาบก็ถึงแก่กรรม

ปมจินตภาพของ ก.ศ.ร. กุหลาบ

เรื่องที่ถือเป็น “ปมจินตภาพ” สำคัญ คือเรื่องที่ถูกสมมติขึ้นนำสยามกล่าวหา

ว่า ก.ศ.ร. กุหลาบชอบอวดอ้างสร้างเรื่องที่ไม่เป็นความจริง เป็นผู้ลักคัตเรื่องพงศาวดารและเรื่องเก่าแก่โบราณจากหนังสือของหอหลวง แล้วนำไปแทรกข้อความปลอมแปลงให้แตกต่างจากต้นฉบับก่อนนำไปพิมพ์จำหน่าย ในสายตาของชนชั้นนำสยามเห็นว่า การประพาดเช่นนี้เป็นการสร้างความรู้ที่ผิดให้กับสังคม จนคำว่า “กุ” จากชื่อ “กุหลาบ” กลายเป็นคำสแลงในความหมายของการสร้างเรื่องเท็จ โดยเฉพาะ “เรื่องหนังสือหอหลวง” ที่สมเด็จพระยาตากษัตริย์ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเขียนขึ้นและนำมารวมตีพิมพ์ใน นิทานโบราณคดี กลายเป็นเอกสารสำคัญที่ประทับตรา “กุ” ให้ ก.ศ.ร. กุหลาบเสมอมา

เรื่องที่ชนชั้นนำสยามกล่าวหา ก.ศ.ร. กุหลาบ มีหลายเรื่อง เช่น การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มีพระราชโองการในวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๑ ห้ามเผยแพร่พระรูปอดีตกษัตริย์ ๔ พระองค์ คือ พระเจ้าปราสาททอง พระนารายณ์ พระเพทราชา และพระเจ้าเสือ ที่นายกุหลาบเอามาลงพิมพ์ในหนังสือ สยามประเภท โดยพระองค์ทรงอธิบายว่าเป็น “ภาพกากตาเขียน” เพราะในสมัยนั้นไม่มีผู้ใดอาจเขียนพระรูปพระเจ้าแผ่นดินได้ ดังนั้น ถ้าหากมีการเผยแพร่พระรูปเช่นนี้ต่อไปอีกจะต้องมีโทษ

แต่เรื่องใหญ่ที่สุดก็คือ ข้อกล่าวหาเรื่องลักคัตลอกเอกสาร เริ่มจากเหตุการณ์งานแสดงพิพิธภัณฑ์ที่สนามหลวงเมื่อฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ ๑๐๐ ปีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ นายกุหลาบได้นำเอาหนังสือไทยสมัยเมื่อแรกพิมพ์ไปแสดงในห้องที่ติดกับห้องหนังสือของหอหลวง ที่มาจากวังของกรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ นายกุหลาบจึงได้พยายามเข้าเฝ้าทำตัวให้คุ้นเคยกับกรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ แล้วขอคัดสำเนาเอกสารหลวง กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณอธิบายว่า เอกสารหอหลวงเป็นของต้องห้ามไม่ให้ใครคัดลอก นายกุหลาบจึงใช้อุบายยืมไปอ่านได้ที่ละเล่มสองเล่ม แล้วแอบจ้างเสมียนคัดลอกเล่มที่สำคัญไว้ นายกุหลาบใช้อุบายนี้นานกว่าปี จึงมีเอกสารหอหลวงอยู่ในมือจำนวนมาก แต่ต่อมา นายกุหลาบเกิดความหวาดหวั่นเพราะรู้ตัวว่าไปคัดลอกหนังสือต้องห้าม จึงบอingkันตัวโดยแก้ไขถ้อยคำสำนวน หรือเพิ่มเติมแทรกเข้าไปในต้นฉบับเดิม ถ้าเกิดความจะได้อ้างว่าเป็นหนังสือฉบับอื่นต่างหาก ไม่ใช่ฉบับหลวง หลักฐานที่พระองค์ทรงอ้าง คือ การที่ ก.ศ.ร. กุหลาบนำเอกสารชื่อ คำให้การขุนหลวงหาวัด มาพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๖ ที่โรงพิมพ์หมอสุมิ ซึ่งเป็นเรื่องราวที่อ้างว่ามาจากบันทึกการให้ปากคำของเจ้านายและขุนนางที่ถูกกวาดต้อนไปเมืองพม่า โดยเล่าถึงพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา และลงท้ายด้วยการพรรณานาฏมโหรีสถานของอยุธยา และประเพณีของไทย แต่สมเด็จพระยาตากษัตริย์ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเห็นว่า เรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัดนี้ “พิจารณาเห็นทั้งเนื้อเรื่องแลถ้อยคำวิปลาสลัด

เคลื่อนมากนัก” เริ่มแสดงความสงสัยว่า จะไม่ใช่คำให้การของพระเจ้าอู่ทุมพร และเป็นการดัดแปลงเพิ่มเติมของนายกุหลาบเอง

เรื่องใหญ่อีกกรณีหนึ่งคือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ ก.ศ.ร. กุหลาบเขียนประวัติพระสังฆราชปฐสวเถระ (สา) เพื่อทูลถวายแจกในงานพระศพ ปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ไม่พอพระราชหฤทัย เห็นว่าเป็นการเขียนผิดๆ ง่ายๆ เท้ากับดูหมิ่นพระสังฆราชที่สงฆ์ และดูหมิ่นคณะสงฆ์ ดังนั้น จึงตั้งกรรมการไต่สวน มีกรรมการ ๗ คน วิจารณ์ว่าประวัติเป็นประธาน คณะกรรมการมีข้ออ้างโจมตีนายกุหลาบ ๗ ข้อหา จึงทรงเสนอไม่ให้ประชาชนเชื่อเรื่องที่นายกุหลาบเขียนเพราะเป็นการ “แต่งขึ้นเอง โดยความคิดเตาเผาตะกั่วทั้งสิ้น”

ในช่วงปลายรัชกาลที่ ๕ ดูเหมือนว่าพระองค์จะ “รำคาญ” การเผยแพร่ความรู้ของ ก.ศ.ร. กุหลาบมากยิ่งขึ้น เรื่องที่สมเด็จพระยุพราชานุภาพอ้างถึงคือ นายกุหลาบแต่งเรื่องพงศาวดารครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี พิมพ์ในหนังสือสยามประเทศ ว่า มีพระเจ้าแผ่นดินสุโขทัยนามว่า “พระปิ่นเกษ” และมีโอรสคือ “พระจุลปิ่นเกษ” และอธิบายว่าเมื่อพระจุลปิ่นเกษครองราชสมบัติ เสียพระนครแก่กรุงศรีอยุธยา กรณีนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จึงให้ไต่สวนนายกุหลาบ และลงโทษส่งไปยังโรงพยาบาลคนเลี้ยวจิต “เห็นจะสัก ๗ วัน” และต่อมา ยังมีพระราชกระแสว่า เสียหายที่ไม่มีสำเนาเหมือนแต่ก่อน จะจับนายกุหลาบใส่จำคุกส่งลงกา “เป็นเหมาะแก่การโกหกอย่างคอนดอนซันแนวเช่นนี้”

ในข้อกล่าวหาเหล่านี้ บัญญัติได้ตั้งข้อสังเกตประการแรกว่า จากข่าวสารสิ่งพิมพ์ในสมัยนั้นไม่ได้เห็นการต่อต้านหรือปฏิกิริยาเชิงลบต่องานเขียนของ ก.ศ.ร. กุหลาบ และยังมีนักเขียนร่วมสมัย เช่น แส่น ธรรมยศ ที่ไม่เชื่อในข้อกล่าวหาทั้งหมด และยกย่องงานเขียนของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ส่วน ชัย เรื่องศิลป์ ก็เสนอความเห็นว่างานของ ก.ศ.ร. กุหลาบ เนื้อหาส่วนใหญ่ถูกต้องกับต้นฉบับ มีเพียงส่วนน้อยที่ผิดพลาดจากต้นเรื่องเดิม และถือว่างานของ ก.ศ.ร. กุหลาบให้ประโยชน์แก่ผู้อ่านมากกว่า

อ่านเรื่อง ก.ศ.ร. กุหลาบใหม่

ในงานของบัญญัติได้เสนอให้ “ใช้วิจารณ์งานในการอ่าน” เรื่องของ ก.ศ.ร. กุหลาบใหม่ โดยเริ่มจากการอธิบายเรื่องภาพถ่ายพระเจ้าแผ่นดินว่า ในสมัย พ.ศ. ๒๔๔๑ นั้น ความเชื่อเรื่องห้ามวาดภาพกษัตริย์ในอดีตพื้นสมัยไปนานแล้ว ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ ข้าราชการซึ่งก็วาดภาพสมเด็จพระนเรศวรประทับฉวางหอบพระราชมานุสร และวาดภาพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ในหมู่พระที่นั่งที่ปัจจุบันใช้เป็น

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ ก็โปรดให้มีการวาดภาพและโคลง
ชุด “โคลงภาพพระราชพงศาวดาร” ที่มีการวาดภาพอดีตกษัตริย์ขึ้นแล้ว และต่อมา
ใน พ.ศ. ๒๔๔๒ ก็มีการวาดภาพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าฯ พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางชั้นผู้ใหญ่ประทับพระที่นั่งทรงผนวช
วัดเบญจมบพิตร ดังนั้น พระราชโองการห้ามการเผยแพร่พระรูปอดีตกษัตริย์ ๔ พระ
องค์ จึงเป็นเรื่องที่แปลก หรืออาจตีความได้ด้วยซ้ำไปว่า การเผยแพร่พระรูปกษัตริย์
ต้องทำโดยราชสำนักหรือชนชั้นนำ ถ้าสามัญชนอย่างนายกุหลาบมาจัดทำถือว่าเป็น
เรื่องที่ไม่ถูกต้อง แต่ความจริง ปัญหาหลักในเรื่องนี้ น่าจะเป็นเพราะ ก.ศ.ร. กุหลาบ
เผยแพร่ภาพพระมหากษัตริย์แบบ “ภาพกาก” ไม่ได้เป็น “ภาพพระ” ในแบบชนบ
ประเพณี จึงนำมาซึ่งความไม่พอใจ

เรื่องเอกสารหอหลวงที่เป็นเรื่องแปลกตั้งแต่ที่สมเด็จพระยาตำรา
นุกาพอธิบายว่า กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณเมื่อครั้งเป็นกรมหมื่นอักษรสาสน
โสภณทรงบัญชาการกรมอาลักษณ์ แล้ว “หาที่อื่นเก็บหนังสือหอหลวงไม่ได้ จึงให้
ชนไปเก็บที่วังของพระองค์” ถ้าพิจารณาด้วยโลกทัศน์แบบสมัยใหม่ การเก็บเอกสาร
ของหลวงไว้ที่วังของพระองค์ไม่น่าจะเป็นการถูกต้อง และน่าจะเป็นเหตุให้เอกสาร
หอหลวงกระจัดกระจาย ทำให้ในสมัยต่อมา ชนชั้นนำรุ่นสมเด็จพระ
ราชานุกาพต้องเสาะแสวงและรวบรวมเอกสารหอหลวงใหม่ แต่สมเด็จพระ
ยาตำราฯนุกาพไม่ได้ตั้งคำถามในเรื่องนั้น กลับไปตั้งคำถามเรื่องการคัดลอกเอกสาร
ของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ในงานของบุญพิสิฐได้ชี้ให้เห็นว่า การกล่าวหาของสมเด็จพระ
ยาตำราฯนุกาพมีข้อคลาดเคลื่อนหลายประการ เริ่มจากงาน “นาเซนแนล
เอกซิบิเชอน” จัดที่ต้องสนามหลวงระหว่างวันที่ ๒๖ เมษายน จนถึง ๑๖ กรกฎาคม
ค.ศ. ๒๔๒๕ ก.ศ.ร. กุหลาบเป็นพนักงานประจำอยู่ที่ห้องหมายเลข ๑๗ ซึ่ง
เป็นห้องจัดแสดงหนังสือของกรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ และห้องที่ติดกันคือห้อง
หมายเลข ๑๘ เป็นห้องจัดแสดงของพระยาศรีสุนทรโวหาร ในงานนี้จึงไม่มีห้อง
จัดแสดงหนังสือของนายกุหลาบ ตามที่อ้างไว้ในนิทานโบราณคดี และ ก.ศ.ร. กุหลาบ
ก็ได้จัดแสดงหนังสือของตนในห้องเดียวกัน ๑๕๐ รายการ และพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ
บาญชีหนังสือไทยต่างๆ ๑๕๐ เรื่อง ตั้งในการนาเซนแนลเอกซิบิเชอน ณ ห้อง
สนามหลวงในการเฉลิมพระนคร ตั้งแต่สร้างกรุงเทพมหานครบรรจบครบร้อยปี ปี
มะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔ ต่อมา ก.ศ.ร. กุหลาบก็นำเอาต้นฉบับเหล่านี้
บางส่วนพิมพ์เผยแพร่ในจดหมายเหตุสยามไสมย ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ของครูสมิท
(Samuel Jones Smith)

หลักฐานยังแสดงด้วยว่า ในงานแสดงพิพิธภัณฑ์ครั้งนี้ ก.ศ.ร. กุหลาบมีเอกสาร

ที่เป็นต้นฉบับสมุดไทย “เรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัดประจักษ์โรงธรรมกรุงเก่า” มาจัดแสดงในห้องเลขที่ ๑๗ อยู่แล้ว และมีเอกสารเก่าที่สืบเนื่องมาจัดแสดงอีกหลายรายการ จึงไม่จำเป็นต้องดำเนินการอุปายหลังเลิกงานแสดงเพื่อไปคัดลอกหนังสือเก่า ยิ่งกว่านั้น ใน “คำให้การขุนหลวงหาวัด” ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๕๒๖ ครูสมิทผู้จัดพิมพ์อธิบายด้วยว่า ได้สอบถามเอกสารนี้กับฉบับของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ และฉบับของนายกุหลาบ เห็นว่า “เนื้อความถูกต้องทั้ง ๓ ฉบับแล้ว” จากนั้นต่อมาเมื่อมีการตรวจสอบและพิมพ์เอกสารนี้ต่อมาในระยะหลัง เนื้อหาในเอกสารก็ตรงกันกับฉบับที่พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๕๒๖ และยังคงตรงกับเอกสารต้นฉบับของพระยาโกษาธิบดี ซึ่งไม่พบหลักฐานเลยว่า ก.ศ.ร. กุหลาบจะ “กุ” หรือเพิ่มเติมปลอมแปลงคำให้การขุนหลวงหาวัดแต่อย่างใด

เรื่องอื่นที่มีการโต้เถียง ก.ศ.ร. กุหลาบ เช่น เรื่องที่พระเจ้าวรินทร์เป็นเกษเป็นพระราชบิดา และพระเจ้าวรินทร์เป็นพระราชโอรส ไม่พบว่าพิมพ์อยู่ในสยามประเภทเลย แต่กลับปรากฏในพระราชโองการ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๔๗ ที่อ้างว่านายกุหลาบเขียนเรื่องเจ้าแผ่นดินสุโขทัย “หวังจะเทียบพระจอมเกล้าและพระเจ้าวรินทร์เกล้า หมายความว่าเปรียบเทียบว่าเหมือนเป็นที่สุดด้วยกัน” ที่น่าสังเกตคือในพระราชโองการไม่มีข้อความเรื่อง “เสียดพระนครแก่กรุงศรีอยุธยา” เลย หมายความว่า สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงแต่งเติมข้อความด้วยพระองค์เอง และจากหลักฐานยังพบว่า ก.ศ.ร. กุหลาบไม่เคยใช้คำว่า “พระเจ้าวรินทร์” ในความหมายของพระเจ้าแผ่นดินรัตนโกสินทร์เลย การจับตุนายกุหลาบเข้าโรงพยาบาลว่าเป็นเพราะ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ยังมีพระราชดำริว่า นายกุหลาบแต่งหนังสือสยามประเภท โดยใช้ข้อความเทียบเคียงกับข้อความจากพระราชพงศาวดาร เพราะมุ่งประสงค์เปรียบเทียบการบ้านเมืองที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ถือเป็นการ “หมิ่นประมาทผู้มีบรรดาศักดิ์ทั้งผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ตลอดจนผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว” จึงโปรดให้นำไปขังที่โรงพยาบาลเสียดจิตจนกว่าจะ “สิ้นพยศเปนปกติ” ไมใช่ ๗ วัน และในทางความเป็นจริง ก.ศ.ร. กุหลาบถูกคุมตัวอยู่ในโรงพยาบาลคนเสียดจิตถึง ๓๓ วัน และพ้นออกมาได้เพราะถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษ

นี่เป็นประเด็นสำคัญบางประการที่เห็นได้ชัดเงินจากการอ่านงานของบุญพิสิฐ ศรีหงส์ เรื่องนี้

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ

ภาษฏรบัณฑิต

๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

คำนำ

นาย ก.ศ.ร. กุหลาบแห่งกรุงสยาม

หนังสือเล่มที่อยู่ในมือท่านผู้อ่านขณะนี้ ข้าพเจ้ารวบรวมเรียบเรียงมาจากงานศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “งานนิพนธ์ของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ชนชั้นนำและการสร้างองค์ความรู้ในสยามต้นยุคใหม่” ซึ่งเขียนขึ้นในการศึกษาชั้นปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา ๒๕๕๖

การที่เลือกหัวข้อเรื่องนี้แท้จริงแล้วเริ่มด้วยเหตุบังเอิญ เนื่องจากข้าพเจ้าเป็นผู้ชื่นชอบภาพพิมพ์แบบแกะลายเส้นสื่อดิจิทัลที่เรียกว่า “Steel en grave” ของชาวยุโรป ซึ่งใช้ในการพิมพ์ธนบัตรและตราไปรษณียากร ข้าพเจ้าพบและประหลาดใจหนังสือที่พิมพ์ใหม่แต่ใช้วิธีถ่ายแบบพิมพ์จากต้นฉบับหนังสือเก่าโดยมีได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขเล่มหนึ่ง ชื่อ “อาเยตติวณัน หนังสือบำรุงปัญญาประชาชน” ซึ่งตีพิมพ์ภาพแกะลายเส้นด้วยเทคนิควิธีของคนไทยเมื่อร้อยกว่าปีก่อนตีพิมพ์อยู่ในหนังสือนั้น จากข้อความคำนำทำให้ทราบว่าผู้เขียนหนังสือเล่มนั้น ชื่อ ก.ศ.ร. กุหลาบ และในเวลาต่อมาข้าพเจ้าค้นพบภาพพิมพ์แกะลายเส้นในหนังสือของผู้เขียนท่านนี้จากหนังสือเล่มอื่นในห้องหนังสือหายากของมหาวิทยาลัยอีกหลายเล่ม

จากข้อมูลการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ทราบว่าอาจารย์ฉลอง สุนทราวาณิชย์ ผู้ซึ่งสอนข้าพเจ้าอยู่ในขณะนั้นเป็นผู้มีส่วนจัดพิมพ์ขึ้นใหม่ และท่านผู้นี้เองก็เป็นผู้มอบหมายให้นิสิตทุกคนทำการสำรวจหนังสือหายากในห้องสมุดมหาวิทยาลัยและแหล่งเอกสารชั้นต้นต่างๆ ว่ามีหนังสือและเอกสารในหัวข้อที่นิสิตสนใจเพื่อใช้ในการเขียนวิทยานิพนธ์เพียงพอหรือไม่ ประกอบกับในขณะนั้นอาจารย์ธงชัย วินิจจะกูล กำลังจัดทำบทความวิชาการด้วยเรื่อง ก.ศ.ร. กุหลาบเรื่องหนึ่ง ท่านได้ขอให้อาจารย์ซึ่ง

ข้าพเจ้าเรียนอยู่ด้วยในขณะนั้นเช่นกัน คือ อาจารย์ธนาพล ล้อมภิชาติ ช่วยตรวจสอบความถูกต้องและมีอยู่จริงของเอกสารข้างอิงที่มีอยู่ในประเทศไทย บังเอิญข้าพเจ้าอาสาตรวจสอบข้อความเฉพาะเรื่อง “พระจุลปิ่นเกษ” ว่ามีปรากฏอยู่ในหนังสือชื่อ *สยามประเภทเล่มโต* จึงเป็นเหตุให้ข้าพเจ้าพัวพันและได้รับมอบหมายให้ตรวจสอบจากไมโครฟิล์มหนังสือ *สยามประเภท* ส่วนใหญ่ ทั้งยังได้มีโอกาสอ่านหนังสือหายากเล่มอื่นๆ ในไมโครฟิล์มของอาจารย์ธงชัย วินิจจะกูล อีกด้วย

ในระหว่างที่ข้าพเจ้าตรวจสอบและค้นหาเอกสารอยู่นั้น ข้าพเจ้าได้รับคำแนะนำให้พบกับ คุณปัทมาวดี วิบูลย์เศรษฐ์ ซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยทราบมาก่อนว่าท่านคือผู้เชี่ยวชาญในเอกสารของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ชนิดหาตัวจับยากมากที่สุดผู้หนึ่งของประเทศไทย ท่านได้เชื้อเพื่อ โต้แย้ง และแนะนำค้นฉบับหนังสือหายากของ ก.ศ.ร. กุหลาบหลายเล่ม หนังสือบางเล่มอ่านแล้วทำให้ไม่อาจวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ไทย เช่นที่เคยเขียนกันมาโดยมาก และทำให้มีความรอบคอบมากขึ้นหากจะต้องสรุปเหตุการณ์ที่ดูเหมือนจะตกผลึกแล้วในทางประวัติศาสตร์ เพียงเพราะไม่เคยเห็นต้นฉบับเอกสารด้วยตาของตนเอง แล้วต้องสรุปจากเอกสารที่พบเห็นเพียงขึ้นเดียวได้อีก นอกจากนี้ท่านยังแนะนำบุคคลที่เชี่ยวชาญปัญหาเฉพาะของประวัติศาสตร์ไทยให้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสสนทนา เปิดโลกสติปัญญาให้แก่ข้าพเจ้ารู้จักอีกหลายท่าน

ปริมาณความบังเอิญเช่นที่กล่าวข้างต้นต่อมาจึงแปรเปลี่ยนเป็นคุณภาพ ทำให้ข้าพเจ้าพอมีข้อมูลคติวิเคราะห์เพื่อเขียนเป็นบทความรายงานประกอบการเรียน จนกระทั่งเลือกศึกษาเรื่อง ก.ศ.ร. กุหลาบ เป็นหัวข้อเขียนวิทยานิพนธ์ในที่สุด

ข้าพเจ้าเป็นศิษย์แถวๆ หลังในห้องเรียน จำได้ว่าอาจารย์ท่านแรกที่ข้าพเจ้ากล่าวถึงนั้นใช้เวลาสอนให้ทราบวิธีการอธิบายประวัติศาสตร์ในยุคสมัยต่างๆ ท่านเพียงยกแปรงลบกระดานอันเดียวตลอดชั่วโมงเรียน ข้าพเจ้าจึงใช้เวลาไปไม่น้อยจึงจะเข้าใจว่าท่านได้ใช้กลวิธีสอนให้นิสิตทราบว่าสามารถอ่านวิเคราะห์เอกสารให้เข้าใจประวัติศาสตร์ได้หลากหลายมิติ เพียงแต่ขณะนั้นข้าพเจ้าเข้าใจว่าหมึกในปากกาเคมีสำหรับเขียนกระดานคงแห้งมากจนใกล้จะหมด อาจารย์จึงไม่ค่อยเขียนอธิบายสักเท่าไร

นอกจากนี้ยังมีอาจารย์เจนิส วงศ์สุวรรณ เป็นอีกท่านหนึ่งที่ข้าพเจ้ามีโอกาสเข้าเรียนในวิชาภาษาอังกฤษ ทำให้ข้าพเจ้าได้ซึมซับวิธีการอ่านข้อความจากที่ว่างเปล่าในช่องไฟ วิธีการอ่านแล้ววิเคราะห์ข้อความที่เป็นเพียงช่องว่างระหว่างอักษร และข้อความในระหว่างบรรทัด วิธีการเช่นนี้แตกต่างจากวิธีอ่านให้ละเอียดเพื่อให้เข้าใจข้อความที่ถูกต้องแล้วท่องจำให้ขึ้นใจ อันเป็นวิธีการที่ข้าพเจ้าคุ้นเคยมาก่อน ข้าพเจ้าจำได้ว่าต้องใช้ความพยายามอย่างมากเพื่อให้อาจารย์เห็นว่าข้าพเจ้าคงจะเข้าใจวิธี

การจนพ้อเอาตัวรอดได้บ้าง

ยังมีอาจารย์ตินาร์ บุญธรรม เป็นอีกท่านหนึ่งที่สอนให้เข้าใจวิเคราะห้สาระที่น่าเชื่อถือจากเรื่องตำนาน เรื่องเหลือเชื่อเมื่อหลายร้อยหลายพันปีก่อนแล้วได้ ท่านสอนวิธีการเช่นว่านี้จากเอกสารตำนานและพงศาวดารของชาวมุสลิมมลายู ซึ่งไม่น่าเชื่อว่ามีสาระหลายอย่างเชื่อมต่อกับคาบสมุทรข้ามยุคข้ามสมัย เป็นเหตุให้เมื่อข้าพเจ้าได้รู้จักสนิทสนมกับเพื่อนมุสลิมชาวมาเลเซียและอินโดนีเซียหลายคน ข้าพเจ้าจึงย้อนกลับไปใช้มือเปล่าเปิดอาหารบนภาชนะรองใบตองของชาวมุสลิมได้อย่างคล่องแคล่วขึ้น และระลึกได้ถึงความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์เพราะในอดีตข้าพเจ้าก็คุ้นเคยกับการเช่นนั้นมาก่อน

สิ่งหนึ่งที่ไม่ค่อยจะเกี่ยวข้องกันเท่าไร แต่ก็มีเหตุให้อาจารย์สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาฯจะเชื่อมั่นว่าข้าพเจ้าคงพอจะเอาตัวรอดได้บ้าง จึงมอบเสรีภาพในการขุดคุ้ยวิเคราะห์เรื่องราวของ ก.ศ.ร. ภูหลวงแทบทั้งสิ้นให้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้ายังไม่ได้บอกท่านว่านั่นเป็นความเสี่ยง เพราะข้าพเจ้าชอบเขียนนวนิยายไปมา เช่นท่านผู้อ่านต่อไปจะได้ทราบ

เหตุที่ข้าพเจ้าเอ่ยนามอาจารย์หลายท่านเช่นนี้ เพราะข้าพเจ้าสรุปความเข้าใจเอาเองว่าอาจารย์คือแบบอย่างที่ข้าพเจ้าคงจะเลียนแบบบ้างโดยไม่รู้ตัว ทั้งอาจารย์ส่วนใหญ่ก็เป็นกรรมการสอบความรู้ข้าพเจ้าด้วย เพียงแต่ข้าพเจ้ามีความสามารถจำกัด จึงอาจมิได้วิเคราะห์ศึกษาให้สนุกสนใจอาจารย์รวมทั้งท่านผู้อ่านได้มากกว่านี้

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ คือสิ่งที่ข้าพเจ้าต้องการจะเกริ่นนำให้ผู้อ่านทุกท่านทราบว่า หนังสือเล่มนี้มีที่มาจากการศึกษา ย่อมเต็มไปด้วยกลิ่นอายเย็นเยือกแบบวิชาการประวัติศาสตร์ เต็มไปด้วยการยกข้อความจากเอกสารต้นฉบับ มากกว่ากลั่นออกมาขีดเขียนวิเคราะห์ด้วยสำนวนข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้าเข้าใจว่าจะต้องให้เอกสารประวัติศาสตร์เล่าเรื่องด้วยตัวของมันเอง จะต้องลดทอนอคติส่วนตัว มุ่งคติวิเคราะห์จากสถานการณ์แวดล้อมขณะที่เกิดเอกสารเหล่านั้นขึ้นเป็นหลัก

อีกทั้งข้าพเจ้ายังเห็นว่าอาจเป็นเรื่องยากที่ข้าพเจ้ารวมทั้งท่านผู้อ่านทุกๆ ไปจะได้มีโอกาสสัมผัสต้นฉบับเอกสารที่ส่วนใหญ่เพียงถูกปลายนิ้วสัมผัสก็ผู้พังแตกเสียหายเสียแล้ว จึงจำเป็นต้องแสดงข้อความดั้งเดิมเพื่อผู้อ่านจะได้นำไปใช้ประโยชน์คติวิเคราะห์ด้วยตนเองในโอกาสอื่นๆ ให้อรรถาธิบายต่อไป

ทั้งนี้ข้าพเจ้าเสนอแนะวิธีการเบื้องต้นที่อาจทำให้อ่านคำศัพท์ที่ ก.ศ.ร. ภูหลวงใช้ง่ายขึ้น เพียงอ่านออกเสียงแล้วเทียบเสียงที่อ่านนั้นตรงกับคำศัพท์สำนวนภาษาปัจจุบันอย่างไร นอกจากนี้ถ้าหากท่านมีโอกาสอ่านหนังสือพิมพ์ร่วมสมัย อาทิ หนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ ที่ยังคงหาอ่านได้จากไมโครฟิล์มที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

หรืออ่านหนังสือราชกิจจานุเบกษา ท่านจะสนุกสนานในพลความที่ ก.ศ.ร. กุหลาบ
สื่อสารได้ง่ายขึ้น

ข้าพเจ้าขอเรียนยืนยันอีกครั้งหนึ่งว่า หนังสือเล่มนี้เป็นเพียงส่วนเดียวของการ
วิเคราะห์ชีวิตและงานของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ยังไม่ทันได้วิเคราะห์จากงานนิพนธ์ส่วนใหญ่
ที่ ก.ศ.ร. กุหลาบตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์สยามประเภท และหนังสือเล่มต่างๆ ที่มีเป็น
จำนวนมากแต่ยังไม่อาจรวบรวมได้ ซึ่งจนกระทั่งขณะนี้ยังเป็นเรื่องใหญ่เกินกว่า
สัมภาระทางประวัติศาสตร์ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงคิดเห็นว่าเมื่อใดที่ท่านสบโอกาส
น่าจะคิดวิเคราะห์ได้ดีกว่าข้าพเจ้าเป็นแน่

ข้าพเจ้าขอขอบคุณท่านผู้อ่านที่ให้เกิดนิสัยสนนเป็นเจ้าของหนังสือเล่มนี้
และน้อมรับขออภัยความบกพร่องผิดพลาดทั้งหมดที่มีแต่ผู้เดียว ณ โอกาสนี้ด้วย.

บุญพิสิฐ ศรีหงส์

“ไปรณอ่านประเดี้ยว”

นาย ก.ศ.ร. กุหลาบแห่งกรุงสยาม

“เขาพูกกันว่า” หนังสือเล่มนี้จะมีขึ้นไม่ได้ ถ้า ไม่ได้คุยกับ อาจารย์ธนาพล
ลิมอภิชาติ

“เขาพูกกันว่า” หนังสือเล่มนี้จะมีขึ้นไม่ได้ ถ้า ไม่ได้อ่านไมโครฟิล์มของอาจารย์
ธงชัย วินิจจะกูล

“เขาพูกกันว่า” หนังสือเล่มนี้จะมีขึ้นไม่ได้ ถ้า คุณเบญจา รุ่งเรืองศิลป์ ห้อง
หนังสือหายาก หอสมุดกลางจุฬาฯ ไม่มีเครื่องอ่านไมโครฟิล์ม

“เขาพูกกันว่า” หนังสือเล่มนี้จะมีขึ้นไม่ได้ ถ้า คุณจิระวิทย์ เทพพรชัย ไม่แนะนำ
ให้รู้จักบ้าแพท คุณปัทมาวดี วิบูลย์เศรษฐ์

“เขาพูกกันว่า” หนังสือเล่มนี้จะมีขึ้นไม่ได้ ถ้า คุณวันดี หรือคุณแสนอักษร
ไม่เอาของจริงมาให้อ่าน

“เขาพูกกันว่า” หนังสือเล่มนี้จะมีขึ้นไม่ได้ ถ้า คุณอัจฉรา จารุวรรณ และ
เจ้าหน้าที่ห้องหนังสือหายาก หอสมุดแห่งชาติ ไม่ยอมให้อ่านสยามไตรและสยาม
ประเภท

“เขาพูกกันว่า” หนังสือเล่มนี้จะมีขึ้นไม่ได้ ถ้า ไม่ได้ไปห้องสมุดสำนักพิมพ์
ต้นฉบับของ คุณธงชัย ลิขิตพรสวรรค์

“เขาพูกกันว่า” หนังสือเล่มนี้จะมีขึ้นไม่ได้ ถ้า อาจารย์สุวิมล รุ่งเจริญ ไม่ช่วย
แก้หัวข้อวิทยานิพนธ์ให้

“เขาพูกกันว่า” หนังสือเล่มนี้จะมีขึ้นไม่ได้ ถ้า อาจารย์สุธาสัย ยัมประเสริฐ
ไม่ยอมปล่อยใจ

“เขาพูดถึงว่า” หนังสือเล่มนี้จะมีขึ้นไม่ได้ ถ้า อาจารย์ฉลอง สุนทรวาณิชย์ ไม่คอยเขย่าขวัญ

“เขาพูดถึงว่า” หนังสือเล่มนี้จะมีขึ้นไม่ได้ ถ้า อาจารย์คินาร์ บุญธรรม ไม่ได้ อ่านอย่างละเอียด

“เขาพูดถึงว่า” หนังสือเล่มนี้จะมีขึ้นไม่ได้ ถ้า คุณเหมือนพิมพ์ สุวรรณประกาศ และ คุณสุรเชษฐ์ สุขลากิจ ไม่โอฬารคั่นฉบับวิทยานิพนธ์ให้

“เขาพูดถึงว่า” หนังสือเล่มนี้จะมีขึ้นไม่ได้ ถ้า คุณอาตุส ชีระเอก ไม่มาคอยแหย่ ไม่ได้ตีหมาแพกับ คุณสมิทธิ์ ถนนคาสณะ คุณชิตานต์ ศรีนารา และคุณชาติชาย มุกสง

“เขาพูดถึงว่า” หนังสือเล่มนี้จะมีขึ้นไม่ได้ ถ้า อาจารย์มูราซิม่า มีหนังสือ สยามประเภทไม่ครบชุด

“เขาพูดถึงว่า” หนังสือเล่มนี้จะมีขึ้นไม่ได้ ถ้า คุณปริยาภรณ์ กันทะลา ไม่ สแกนสยามประเภทให้

“เขาพูดถึงว่า” หนังสือเล่มนี้จะมีขึ้นไม่ได้ ถ้า คุณสงวนศรี ศรีเทพประติมา ไม่แนะนำให้มาเรียน

“เขาพูดถึงว่า” หนังสือเล่มนี้จะมีขึ้นไม่ได้ ถ้า อาจารย์ถนอมวงศ์ ถ้ายอดมรรค ผล มีได้เขียน Recommend.

นาย ก.ศ.ร. กุหลาบแห่งกรุงสยาม

ปรีดี พนมยงค์

บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎร
และระบบประชาธิปไตย.

“เมื่อครั้งข้าพเจ้าเรียนในชั้น
มัธยมเบื้องต้นสมัยเมื่อ ๖๐ กว่าปี
มาแล้ว เคยได้ยินและได้อ่าน และ
ได้พบคนธรรมดาสามัญที่มีอายุชรา
แล้ว ๒ คน คือ ก.ศ.ร. กุหลาบ ที่ออก
นิตยสาร ‘สยามประเพณี’ ที่เคยได้
ระบบการปกครองสมบูรณ์มา จน
มีผู้ใส่ความว่าผู้นี้มีจิตฟุ้งซ่าน แต่
เมื่อข้าพเจ้าไปพบ ก็ไม่เห็นที่ท่าน
ฟุ้งซ่าน”

๑

ก.ศ.ร. กุหลาบ ในความทรงจำ ของยุคสมัย

ความนิยมรับฟังเรื่องราวข่าวสาร บอกต่อๆ กันมาเช่นที่เรียกว่า “พงศาวดารกระซิบ” ความเชื่อแบบคล้อยตามกันไปโดยมิได้ใส่ใจเสาะหาความจริงด้วยเหตุและผล ความยินยอมจำนนยุติวงศ์แห่งความสงสัยเพียงมีใครเอื้อนเอ่ยวลี “ไม่เชื่ออย่าลบหลู่” อ้างอำนาจลึกลับบังคับให้เชื่อฟังเรื่องราวเหลวไหล ความคุ้นเคยเมื่อได้เห็นข้อความเขียนกำกับให้ “จงใช้

วิจารณญาณในการอ่าน” ประตุงคำสั่งกำกับล้าทับให้ผู้อ่านขีดเส้นใต้จิตสำนึกของตนว่ามีต้องใส่ใจวิเคราะห์สาระในหนังสือเล่มนั้น เพราะผู้เขียนเป็นชาวต่างชาติต่างภาษา ไม่เข้าใจเรื่องราวของสังคมไทย หรือแม้เป็นชาวไทยแต่มิได้เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ มิได้มีเกียรติมีฐานะ มิใช่พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ หรือมิใช่ชนชั้นนำผู้ปกครอง ความคิดข้อเขียนของคุณคณ เช่นนั้นมีเป็นสิ่งซึ่งพึงเชื่อถือนัก

หากเมื่อคำนึงถึงเรื่องราวแต่ครั้งเก่าก่อนของชาวสยาม มักพบเห็นสิ่งที่เรียกว่า “เกร็ดพงศาวดาร” ที่มากลีสัน เพราะมีเรื่องราวแห่งพงศาวดารกระซิบเจือผสมมากน้อยปะปนอยู่ด้วยเสมอด้วยเหตุที่เรื่องราวของชาวสยามแต่โบราณหลายเรื่องได้ส่งผ่านสืบทอดต่อกันมาโดยคำพูดบอกเล่า หรือโดยการคัดลอกขีดเขียน ในขั้นตอนของการส่งผ่านจึงมีเหตุให้ผู้เล่าผู้ฟังสร้างความรับรู้ความเข้าใจของตนเองขึ้นในลักษณะที่เรียกว่า “จินตนาภาพ” นั่นคือ การสร้างความรับรู้จากเรื่องราว จากการบอกเล่า หรือจากข้อความซึ่งได้คัดลอกขีดเขียนที่ส่งผ่านมาสู่ผัสสะต่างๆ จนเกิดเป็นความรู้ความเข้าใจของตนขึ้น โดยมีได้ใส่ใจตรรกะและความเป็นไปได้ของเนื้อหาเรื่องราวเหล่านั้นเท่าใดนัก

ความรู้เช่นนี้เมื่อถูกถ่ายทอดต่อไปโดยการกล่าวซ้ำผลิตซ้ำโดยผู้คนในวงกว้างมากๆ เข้า คนทั่วๆ ไปจึงรู้จักและรับรู้จดจำในจุดเด่นหรือปมของเรื่อง

เหล่านั้นได้ และในบางครั้งจุดเด่นหรือปมของเรื่องนั้นอาจกลายเป็นสิ่งที่สาธารณชนยึดมั่นถือมั่นว่านั่นคือความจริง^๑

เรื่องราวของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ดูเหมือนจะได้ดำเนินไปตามครรลองแห่ง “พงศาวดารกระซิบ” ที่มีกำเนิดแล้ววิวัฒน์เป็น “จินตนาภาพ” เช่นที่กล่าวข้างต้น สิ่งที่ทำให้กล่าวเช่นนั้นได้แก่ปรากฏการณ์สาธารณะที่บ่งชี้ว่าผู้คนชั้นปัจจุบันทั่วไปรับรู้และเชื่อถือโดยมิจำเป็นต้องสงสัยว่า ก.ศ.ร. กุหลาบเป็นผู้ที่ปลอมปนพงศาวดารของสยามเป็นผู้มีพฤติกรรมโกหกปลิ้นปล้อนสร้างเรื่องเท็จ^๒ จนถึงกับใช้คำว่า “กุ” เป็นคำศัพท์ในความหมายเช่นนั้นจนแพร่หลายทั่วไปในชีวิตประจำวันของสังคมไทย

ปมจินตนาภาพ ก.ศ.ร. กุหลาบ

ก.ศ.ร. กุหลาบ หรือ นายกุหลาบ เป็นสามัญชนชาวสยามผู้ซึ่งได้รับคำอธิบายจากชนชั้นนำสยามสมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ ว่าเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมผิดปกติชนชั้นนำสยามครั้งนั้นเห็นว่า ก.ศ.ร. กุหลาบ คือผู้ชอบบอต่างสร้างเรื่องที่ไม่เป็นความจริง เป็นผู้ลักคัดเรื่องราวจากพงศาวดารและเรื่องเก่าแก่โบราณไปจากหนังสือหอหลวงของราชสำนัก แล้วนำไปแทรกข้อความปลอมแปลงให้แตกต่างจากต้นฉบับก่อนนำไปพิมพ์จำหน่ายแจกจ่าย ก.ศ.ร. กุหลาบทำการเช่นนั้นหลายครั้งจนกระทั่งชนชั้นนำแห่งราชสำนักจับสังเกตได้ จึงบอกเล่ากล่าวเหยียดเรื่องราวพฤติกรรมนั้นให้รู้กันทั่ว ในสายตาของชนชั้นนำสยามขณะนั้นเห็นว่าพฤติกรรมเช่นที่ ก.ศ.ร. กุหลาบประพฤติ เป็นรูปแบบหนึ่งในการสร้างความรู้แบบผิดๆ ของไพร่สามัญชนหรือบุคคลที่มีได้อยู่ในแวดวงของชนชั้นนำที่มีอำนาจในสังคม

ความรู้และความจดจำเชื่อถือของชนชั้นนำแห่งราชสำนักด้วยเรื่อง ก.ศ.ร. กุหลาบเช่นว่านี้ ต่อมาแพร่ขยายมาสู่ความรู้สาธารณะ จนเกิดเป็นความเข้าใจความหมายของคำศัพท์ว่า “กุ” ที่ชนชั้นนำแห่งราชสำนักริเริ่มใช้เป็นคำศัพท์สแลงในความหมายถึงการเดากล่าวอ้างสร้างเรื่องเท็จไม่มีมูลความจริง ซึ่งชนชั้นนำแห่งราชสำนักริเริ่มใช้คำเรียกล้อเลียนพฤติกรรมของ ก.ศ.ร. กุหลาบหลายคำ จนกระทั่งมีคำเรียกเป็นคำศัพท์สแลงคำหนึ่งว่า “กุ” ซึ่งในที่สุดกลายเป็นคำศัพท์ที่เข้าใจใช้แพร่หลายมากขึ้นในหมู่สาธารณชน

การที่สาธารณชนรับรู้ เข้าใจ และใช้คำศัพท์สแลงว่า “กุ” กันจนแพร่หลายเช่นนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลเนื่องมาแต่พระนิพนธ์สมเด็จพระยาตำราธิราชานุภาพ ซึ่งทรงระบุชื่อและอธิบายความเป็นมาของเรื่องดังกล่าวนี้ในพระนิพนธ์ ๓ เรื่อง ได้แก่พระนิพนธ์ “คำนำ” ในหนังสือ ตัวอย่างหนังสือสยามประทีปของกรมหลวงประจักษ์

ศิลปินาคม” พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ กับพระนิพนธ์ “คำนำ” ใน จดหมายเหตุเรื่อง
ไต่สวนนายกุหลาบ ซึ่งแต่งประวัติสมเด็จพระสังฆราชขึ้นมูลเกล้าฯ ถวาย” พิมพ์ใน
พ.ศ. ๒๔๗๒ และพระนิพนธ์ “นิทานโบราณคดี นิทานที่ ๙ เรื่องหนังสือหอหลวง”
รวมพิมพ์ครั้งแรก ใน นิทานโบราณคดี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ อีกทั้งพระองค์ก็ทรงเคย
นิพนธ์เรื่องอื่นๆ ที่กล่าวถึงพฤติกรรม “ผู้ร้ายในทางหนังสือ” หรือ “พวกผู้ร้ายปลอม
หนังสือ” แต่มิได้ระบุชื่อ ก.ศ.ร. กุหลาบอย่างเปิดเผยมาก่อน อาทิ พระนิพนธ์ “คำนำ”
ในหนังสือเรื่องนางนพมาศ หรือตำหรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ฉบับหอพระสมุดวชิร
ญาณ^๖ พิมพ์แจกในงานศพเจ้าจอมมารดาสิมมาในรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗
อีกด้วย

สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเล่าเรื่องราวความเป็นมาของ “หอ
หลวง” ว่าเป็นที่เก็บหนังสือต่างๆ ของราชการกับเรื่องราวปลีกย่อยอื่นๆ อันเป็นที่มา
ของการลักลอบคัดหนังสือหอหลวง ทรงระบุชื่อและพรรณนาพฤติกรรมของ ก.ศ.ร.
กุหลาบเป็นครั้งแรกในพระนิพนธ์ “คำนำ” ในหนังสือด้วยวงหนังสือสยามประภีท
ของกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ว่า “นายกุหลาบ” ทรงบรรยายว่า นายกุหลาบทราบ
ถึงหนังสือหอหลวงมีเรื่องต่างๆ จำนวนมากมีอยู่ที่วังกรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ
จึงพยายามเข้าเฝ้าแทนทาดนให้เป็นคนคุ้นเคย จนสามารถขโมยหนังสือฉบับหอหลวง
ไปอ่านได้ที่ละเล่มสองเล่ม เห็นเรื่องใดดีก็สำเนาคัดไว้ เช่น เรื่องคำให้การขุนหลวง
หาวัด และพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับที่เจ้าพระยาทิพากรวงศ์เป็นผู้แต่ง เป็นต้น
ต่อมานายกุหลาบออก “หนังสือพิมพ์สยามประภีท” เป็นรายเดือนแสดงความรู้เรื่อง
โบราณคดีต่างๆ อันแรกมักเป็นความจริงแถมเท็จซึ่งอาศัยหนังสือฉบับหอหลวงที่ได้
คัดและแทรกแซงเพิ่มเติมไว้ และพระองค์ทรงตั้งข้อสังเกตต่อ “หนังสือพิมพ์สยาม
ประภีท” ว่า

“เห็นจะขายดีมีผู้ชอบอ่านโดยมากแม้ในพวกผู้ที่ได้เล่าเรียน เช่น เจ้านายก็
โปรดทรงเพราะเห็นชอบด้วยทรงทราบหลักฐานกับความเท็จที่อ้างระคนปนกัน อ่าน
สนุกในกระบวนการสังเกตหาความเท็จและความจริง กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม
จึงทรงแต่งหนังสือสยามประภีท ลือหนังสือสยามประภีท ใน พ.ศ. ๒๔๔๒ (ร.ศ.
๑๑๘)”^๗

เมื่อทรงพระนิพนธ์ “คำนำ” หนังสือ จดหมายเหตุเรื่องไต่สวนนายกุหลาบ
ซึ่งแต่งประวัติสมเด็จพระสังฆราชขึ้นมูลเกล้าฯ ถวาย ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ ทรงบรรยาย
เนื้อหาเกริ่นนำ อธิบายให้ผู้อ่านตระหนักว่าพฤติกรรมของนายกุหลาบนั้นเป็นความ
ผิดและมีการไต่สวนและลงโทษถึง ๔ ครั้ง ก่อนที่จะเข้าสู่เนื้อหาของหนังสือซึ่งเป็น
เอกสารส่วนหนึ่งของกระบวนการไต่สวนจนถึงเอกสารซึ่งเป็นคำวินิจฉัยของคณะ

นิทานโบราณคดี
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ทรงนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

โปรดให้พิมพ์เป็นหนังสือ
ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส
เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2487

พระนิพนธ์ "นิทานโบราณคดี นิทานที่ ๙ เรื่องหนังสือหอหลวง" รวมพิมพ์ครั้งแรกใน "นิทานโบราณคดี" พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นผลให้สาธารณชนรับรู้ เข้าใจ และใช้คำศัพท์สแลงว่า "กู"

กรรมการที่วินิจฉัยว่าความผิดของนายกุหลาบโดยละเอียด

หลังจากนั้นเป็นเวลาอีกกว่า ๑๐ ปี จึงทรงพระนิพนธ์นิทานโบราณคดี ที่มี “เรื่องหนังสือหอหลวง” เป็นนิทานเรื่องที่ ๙ จากนิทานทั้งหมด ๒๑ เรื่อง ซึ่งในนิทาน “เรื่องหนังสือหอหลวง” นี้ทรงขยายความพฤติกรรมของนายกุหลาบ โดยยกตัวอย่าง เหตุการณ์ ระบุลำดับเวลา ระบุนามผู้ที่เกี่ยวข้องมากขึ้น

สิ่งหนึ่งที่พึงสังเกตต่อพระนิพนธ์นิทานโบราณคดี คือทรงพระนิพนธ์เป็นนิทาน จึงน่าจะมีความหมายว่าพระองค์ทรงผูกข้อเท็จจริงที่แสดงถึงความจริงไว้เพียงระดับหนึ่ง แต่ด้วยเนื้อหาเรื่องราวที่อ่านแล้วรู้สึกว่ามันจริง ผู้อ่านจึงทึกทักว่าเป็นเรื่องจริงไป

เรื่องราวของ ก.ศ.ร. กุหลาบในพระนิพนธ์ทั้ง ๒ เรื่องนี้ จัดเป็นพระนิพนธ์เรื่องหลักที่มีผู้อ่านนำไปบอกกล่าวเล่าขานในทางสาธารณะ มีการอ้างถึงเนื้อหาและพระนามของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเพื่อใช้เป็นข้ออธิบายพฤติกรรม และคำที่เรียกว่า “กุ” ของ ก.ศ.ร. กุหลาบ เมื่อพระคอบัณฑิตผู้อ่านเชื่อว่าเรื่องราวทั้งหมดนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องแท้จริงไปแล้ว จึงมักจะพบเห็นหรือได้ยินได้ฟังการเอ่ยทักหรือการตั้งข้อสังเกตประจวบกับศกศตวรรษที่สิบว่าเรื่องนั้นๆ เกี่ยวกับ ก.ศ.ร. กุหลาบน่าจะจะเป็นความเท็จ อย่างเชื่อเรื่องราวนั้นเพราะเป็นเรื่อง “กุ” และเกี่ยวพันกับ ก.ศ.ร. กุหลาบในทางสาธารณะอยู่

การเอ่ยทักหรือตั้งข้อสังเกตเช่นนี้จึงจัดว่าเป็นเช่น “ปมจินตนาภาพ ก.ศ.ร. กุหลาบ” ที่มักจะได้พบได้เห็นได้ยินได้ฟังแทบทุกครั้งเมื่อได้อ่านหนังสือ หรือข้อเขียนบทความในหนังสือพิมพ์รายวัน แม้กระทั่งในสิ่งพิมพ์ทั่วไป ไม่เว้นแม้แต่ในเอกสารตำราและในวงเสวนาทักษิณการ

“กุ”

เหตุที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชทรงพระนิพนธ์ย่ออธิบายเรื่องราวของ ก.ศ.ร. กุหลาบหลายๆ ครั้งเช่นนั้น อาจลำดับนับเนื่องมาแต่พระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดจนพระดำรินับเนื่องพระวงศ์ซึ่งทรงมีบทบาทสำคัญในราชสำนักรัชกาลที่ ๕ หลายพระองค์ กล่าวคือ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์มีพระบรมราชโองการ มีพระราชหัตถเลขาตลอดจนพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับเรื่อง ก.ศ.ร. กุหลาบ

โดยทรงหลายครั้ง พระองค์ทรงใช้คำว่า “เดา” ด้วยความเข้าใจผิด หรือไม่จริงเพราะเกินกว่าความรู้ที่ตนมี ทรงพระราชวินิจฉัยภัยพิบัติกรรม ก.ศ.ร. กุหลาบ โดยใช้คำว่า “เดาผสม” และทรงมักเปรียบเทียบบุคคลที่มีพฤติกรรมเช่นนี้ว่า “กุละ” หรือ “กุละ”^๘ ตลอดจนทรงใช้คำว่า “กุ” ในความหมายถึงพฤติกรรมเดาหรือสร้างเรื่องเท็จ ทรงแสดงพระราชดำริเช่นนี้ต่อข้อเขียนรวมทั้งความคิดเห็นของ ก.ศ.ร. กุหลาบที่ดีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์สยามประเภทหลายเรื่อง เช่น ในครั้งหนึ่งมีพระบรมราชโองการด้วยเรื่องนายกุหลาบ เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๑ (ค.ศ. ๑๘๙๙) ข้อความพระบรมราชโองการบางส่วนระบุว่า

“...รูปสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง รูปสมเด็จพระนารายณ์มหาราช รูปสมเด็จพระเพทราชา รูปสมเด็จพระเจ้าเสือ...สำหรับจะลงหนังสือสยามประเภทเห็นว่ารูปนั้นเป็นภาพกากแก้งเดาเขียน ใครๆ ก็รู้อยู่หมดว่าแต่ก่อนมาไม่มีผู้ใดอาจจะเขียนรูปพระเจ้าแผ่นดินฤจะจดหมายว่าด้วยลักษณะรูปพระบรมพระเจ้าแผ่นดิน ถ้าใครทำเช่นนั้นก็ย่อมมีโทษ ให้เรียกนายกุหลาบมาห้ามอย่าให้เอารูป ๔ รูปนี้ลงพิมพ์ อ้างว่าเป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๔ พระองค์เป็นอันขาด ถ้าลงพิมพ์จะต้องมีโทษ”^๙

ต่อมาในราวเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๔๓ (ค.ศ. ๑๙๐๑) ทรงพระราชนิพนธ์ “ชาวสงครามคัดจากสยามประเภท” ล้อเลียนงานนิพนธ์เรื่อง “ชาวต่างประเทศพระเจ้าแผ่นดินจีนหนีเข้าคุก” ของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์สยามประเภทฉบับวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๓ (ค.ศ. ๑๙๐๑) พระราชทานพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ และมีพระราชกระแสให้ส่งพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ไปให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพกับพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการในเวลาอันควรด้วย

พระราชนิพนธ์เรื่องนี้แสดงถึงพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปรียบเทียบสำนวนการเขียนที่เกิดจากการเดาผสมของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ซึ่งเขียนข้อความเท็จผสมแทรกปนกับเรื่องราวซึ่งเป็นความจริง^{๑๐} ทรงใช้ท่วงทำนองการประพันธ์ล้อเลียนสำนวนการเขียนของ ก.ศ.ร. กุหลาบ เช่น ที่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมเคยทรงพระนิพนธ์และจัดพิมพ์เป็นหนังสือสยามประภีท์ล้อเลียน ก.ศ.ร. กุหลาบ มาก่อน

ต้นฉบับเอกสารพระราชนิพนธ์นี้เป็นลายมือเขียนด้วยดินสอ ๓ สี ที่มีข้อความหมายเหตุอธิบายว่า “ดินสอดแดง จจริง ดินสอดดำ กุ ดินสอดน้ำเงิน ฦ” ตัวอย่างข้อความลายมือส่วนหนึ่งเขียนไว้ว่า

“(ฮ่องไทเฮา) ได้ทรงทราบ กุยรหัดเหตุร้าย ว่ากองทัพนานาชาติ จวนเขียนจะถึงเชิงกำแพงนครกรุงปักกิ่งใน ๒ วันนี้เป็นแน่ จึงสมเด็จพระบรมราชปิตุลา (ฮ่องไทเฮา) ทรงพรปริวิตก แล้วทรงพระกรรมแสงปริเทวนาการว่า ‘โอ้อวอนิจาครานี้’ ฯลฯ’ แล้ว ทรงจุพระราชหัตถ์สมเด็จพระบรมราชภาทินัย คือ สมเด็จพระเจ้ากวางซู ฮองเต้บรมราชาธิราชเสด็จหนีออกจากกรุงปักกิ่งในเวลาเช้า ก่อนเสวยพระกระยาหารพอลงประตูปนครชั้นนอกด้านเหนือก็ทรงพระกรรมแสงอีกครั้งหนึ่ง แลจึงกริ้วพวกขุนนางอำมาตย์เสวกามาตยาธิบดี มนตรีมุขมาตยราชปโรหิตาจารย์ทวยหาร เสนาโยธามาตย เป็นอันมาก...

แต่พอออกนอกกำแพงชั้นที่ ๕ (ฝรั่งแต่ก่อนรู้จักกันว่ากำแพงเมืองปักกิ่งมีเพียง ๓ ชั้นๆ ที่ ๑ ข้างในเป็นที่สุด เรียกว่าพรนครที่ห้าม ชั้นที่ ๒ เรียกว่าพรนครคาด ชั้นที่ ๓ เรียกว่าพรนครจีน แต่ มีสเทอ ก, ศ, ร, ก, ไปตรวจครั้งนี้ได้ความว่าเป็น ๕ ชั้น คือ กำแพงชั้นที่ ๔ เรียกว่าพรนครกุ กำแพงชั้นที่ ๕ เรียกว่าพรนครกุ กำแพงชั้นที่ ๖ เรียกว่าพรนครเก กำแพงชั้นที่ ๗ เรียกว่าพรนครแก กำแพงชั้นที่ ๘ เรียกว่าพรนครไก กำแพงชั้นที่ ๙ เรียกว่าพรนครโก”^{๑๑}

เนื้อหาข้อความในพระราชนิพนธ์ “ชาวสงครามคัดจากสยามประเภท” ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ลือสำนวน ก.ศ.ร. กุหลาบ แล้วพระราชทานพระเจ้าน้องยาเธอทั้ง ๓ พระองค์ไว้ประกอบพระราชดำริดังคิดมานี้ คงเป็นการยากที่จะประเมินว่าทรงพระราชนิพนธ์ขณะทรงพระราชหฤทัยประการใด เพราะในช่วงเวลาที่คาบเกี่ยวกันนั้นก็มีการตีพิมพ์ประกาศรายงานการไต่สวน ก.ศ.ร. กุหลาบ ของเสนาบดีกระทรวงวัง เกี่ยวด้วยการแต่งเรื่องการพระราชทานเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ (ค.ศ. ๑๙๐๑) บรรยายสรุปข้อเขียนของ ก.ศ.ร. กุหลาบว่า

“ข้อความนั้นไม่ใช่ความจริง เป็นของนายกุหลาบแต่งขึ้นเองโดยความคิดเดาคาดคะเนทั้งสิ้น อย่าให้มหาชนหลงเชื่อให้เป็นการเสื่อมเสียขนบธรรมเนียมไปได้”^{๑๒}

ทั้งในเดือนมีนาคมเดียวกันนี้ พระองค์ก็ทรงมีพระราชหัตถเลขาให้ตั้งคณะกรรมการไต่สวน ก.ศ.ร. กุหลาบ แล้วจึงมีการตีพิมพ์ประกาศพระบรมราชโองการและรายงานคำวินิจฉัยของคณะกรรมการไต่สวนในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ (ค.ศ. ๑๙๐๑) มีเนื้อหาห้ามมิให้เชื่อถือเรื่องที่ ก.ศ.ร. กุหลาบแต่งประวัติสมเด็จพระสังฆราช (สา) วัดราชประดิษฐ์ ข้อความในพระบรมราชโองการเขียนระบุคำวินิจฉัยของคณะกรรมการไต่สวนว่า

“บัดนี้ กรรมการได้ส่วนเสร็จแล้ว นำรายงานในการที่ได้ได้ส่วนนั้น กราบบังคมทูลพระกรุณา เป็นอันได้ความว่า หนังสือประวัติสมเด็จพระสังฆราชที่นายกุหลาบเรียบเรียงนี้ มีความที่ระคนปนไปตลอดทั้งเรื่อง”^{๑๓}

เมื่อเวลาผ่านไปจนถึงวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๖ (ค.ศ. ๑๙๐๔) ก.ศ.ร. กุหลาบเขียนเรื่อง “พระราชประวัติ ร.๕” แล้วทำเรื่องกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงลงลายพระราชหัตถเลขาไว้ในหนังสือกราบบังคมทูลของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ว่า “สำนวนตลกๆ เกือบได้ดูเล่น”^{๑๔}

นอกจากนี้เมื่อพระองค์ทรงพระราชทานให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงราชการถวายนั้น ด้วยเหตุที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธฯ โปรดการหนังสือพิมพ์ ทรงอุดหนุนหนังสือพิมพ์รายเดือนฉบับหนึ่งนามว่าหนังสือพิมพ์อัมภวสมัย ในระยะที่หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖ (ค.ศ. ๑๙๐๓) ได้ทำเป็นคอลัมน์ประจำชื่อ “แผนกกุหลาบ” หรือ “แผนกกุหลาบวิทยา”^{๑๕} ขึ้น เนื้อหาสาระที่เขียนในคอลัมน์ดังกล่าวเป็นประเภทเรื่องชวนหัว ใช้เนื้อหาเนื้อเรื่องพงศาวดารเหลวไหลเขียนด้วยลีลาคำศัพท์สำนวนของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ตัวอย่างเช่น

“เบ็ดเตล็ด

เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ท่านเลดี้ผู้หนึ่งได้มา ณ เมืองอัมภวานูรี ท่านเลดี้ผู้นี้เป็นผู้ที่มิใช่ ‘มัจฉาทิธิ,’ ‘ชอบสรวมเลื้อยไป,’ ‘ชอบชีรตอินเดียดัม,’ ‘มีหลานไปเรียน,’ ‘มีสกริ’ ‘ที่อยู่ยุโรป’ ‘มีบุตรชายทำการอยู่กับ,’ ‘มีสเตอร์แบร์ก,’ ได้มากล่าวความซนๆ ขึ้นที่เมืองอัมภวานูรี ดังข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปนี้ -

“วันนี้ไปบ้านครู ช่างทองมา, เห็นเจ้าคุณท่าน ไปทำด้ามทองคำสำหรับจะทูลเกล้าถวายในวันเฉลิมพระชนมพรรษา, อะไรก็ไม่รู้, กรมๆ, ยาวๆ, ด้ามๆ, เกลี้ยงๆ, เหมือนกระบอกลูกไฟ, เช่นนี้ท่านผู้ที่อ่านจะเข้าใจว่าอะไร?”^{๑๖}

อีกทั้งในหนังสือพิมพ์อัมภวสมัยยังทำเป็นคอลัมน์วิพากษ์วิจารณ์ความคิดเห็นของ ก.ศ.ร. กุหลาบ โดยเลียนแบบชื่อคอลัมน์ตลอดจนลีลาสำนวนของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ในหน้าหนังสือพิมพ์รายวันสมัยนั้นอีกด้วย เช่น

“ความเห็นแอดิเตอร์เรื่องต่างๆ

...ยังมีความคิดแคบอยู่อีกจำพวกหนึ่งที่ดูเหมือนจะร้ายกว่าพวก ‘อิน’ คือพวก ‘ไซ้ต’ พวกนี้นอกจากความคิดแคบ ยังมีของเพิ่มเติมขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ ความอวดดีเชื่อว่าตัวดีกว่าคนอื่นๆ หมดพวกไซ้ตมีสองจำพวก

(๑) พวกที่เคยไปยุโรปที่พอจะเข้าใจคำว่า ‘ซิวิไลซ์’ แต่แปลเป็นภาษาไทยไม่ได้ พวกนี้เป็นพวกที่มีความรู้อย่างฝรั่งอยู่บ้าง แต่ไม่รู้พอที่จะรู้สึกว่าการดูถูกชาติของตนเองเป็นของที่น่าอึดใจเกินกว่าสิ่งอื่นหมด

(๒) พวกที่ไม่ได้เคยไปยุโรปแต่ที่ได้คบค้าสมาคมกับฝรั่งมาก พวกเหล่านี้พูดภาษาฝรั่งได้กระ่องกระแอ้ง เรียกคำ ‘ซิวิไลเซชั่น’ ว่า ‘ซิวิไลเซ็กชั่น’ ไม่เข้าใจคำนั้นเลยแต่คิดว่าเข้าใจคำว่า ‘อันซิวิไลซ์’ นั้นติดปากอยู่เสมอ”^{๑๗}

ต่อมาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง “รายงานการประชุมปาลิเมนต์สยาม” จัดพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ทวีปญญา ฉบับเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๙๐๕) ทรงกล่าวถึงบทความชื่อ “เมื่อไรหนอ” ซึ่งเป็นบทความที่ได้รับความนิยมมากในหนังสือพิมพ์สยามออนไลน์และหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ พระองค์ทรงใช้ชื่อนายทวน นายเกศร์ ในการดำเนินเรื่องพระราชนิพนธ์กล่าวถึงความพ้อฝันผู้ชนไม่เข้าใจในระบอบรัฐสภา เพื่อเรียบเรียงวิพากษ์วิจารณ์นายเทียน หรือ ต.จ.ส. วัฒนาโก หรือ เทียนวรรณ และทรงพรรณนาพฤติกรรมของสมาชิกในสภาที่ชอบพูดเหลวไหลไร้สาระเพื่อแสดงภาพอีกด้านหนึ่งที่จะเกิดขึ้นโดยระบอบนั้น ทรงใช้คำว่า “พูดนอกประเด็น” วิพากษ์วิจารณ์ ก.ศ.ร. กุหลาบ โดยใช้ลีลาโวหารแบบ ก.ศ.ร. กุหลาบ ด้วย^{๑๘}

สิ่งหนึ่งที่สำคัญได้แก่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อจากนั้นราว ๑ ปี ด้วยเรื่อง ก.ศ.ร. กุหลาบเกิดขึ้นในวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๙ (ค.ศ. ๑๙๐๕) ด้วยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้จับ ก.ศ.ร. กุหลาบไปขังโรงพยาบาลคนเสียจริตจนกว่าจะสิ้นพยศ^{๑๙}

แต่ ก.ศ.ร. กุหลาบก็ดูเหมือนว่าจะสิ้นพยศเพียงแค่ช่วงสั้นๆ เพราะเพียงเวลาล่วงไปถึงกลางปี พ.ศ. ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๙๑๐) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชกระแสพระราชทานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งกราบบังคมทูลรายงานเรื่องราวด้วย ก.ศ.ร. กุหลาบเขียนบท

ความเรื่อง “ปากลัดโปและสามโลก” ลงพิมพ์ในหนังสือจีนในสยามวารศัพท์ ฉบับวันที่ ๑๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๙๑๐) อีกว่า

“เรื่องอ้ายกุหลาบนั้น มันโกหกหลุดไปเป็นจันๆ หมดทุนเข้าก็ปลวกกิน...ครั้นจะทำอะไรก็ไม่มีประโยชน์ແຕ່แก้ไม่หาย ควรจะให้เขียนหนังสือรับสารภาพไปลงในหนังสือพิมพ์...เสียดยไม่มีสำเนาเหมือนกับแต่ก่อน ถ้ามีสำเนาแล้วใส่สำเนาไปปล่อยเสียเถาะลังกาปนเหมาะกะกับโกหกอย่างคอนเวนชันแนลเช่นนี้”^{๒๐}

และนับแต่นั้นต่อมาตลอดช่วงปลายรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีพระราชกระแสวิจารณ์เหตุการณ์ “ตากุหลาบ” ไม่เคยขาด ดังจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๙๑๐) เขียนเป็นข้อความพระราชหัตถเลขาว่า

“...หนังสือตากุ ได้ไปจดทะเบียนพระยาศรีสุนทรส่งมาให้เห็น จะส่งไปให้กรมหลวงดำรงอ่านถึงต้องบอกให้เตรียมยาควินไว้ อาจจะจับใช้ขึ้นมาได้ในการที่อ่าน เล่มเล็กเงินตราแผ่นดินต่างๆ ในกรุงเก่า ๓๔ แผ่นดิน แก้ให้ไม่ได้ทำเงินอยู่ ๓ แผ่นดินเท่านั้น นอกนั้นบอกได้ว่าแผ่นดินตรานั้น ใช้แต่เท่านั้น สุขทัยอีก ๔๖ แผ่นดิน ก็บอกตราได้ แผ่นดินพระนารายณ์มีธนบัตร มันเจ็บแสบที่เงินและธนบัตรอะไรเหล่านี้มีพร้อมที่ตัวแกจะดูเมื่อไรก็ได้...ความจริงแกดูพงษาวดารไม่เข้าใจตลอด ฤอ่านแต่ที่ชอบใจจะอ่านโดยไม่มีความรู้อะไรเลยในทางฝรั่ง แต่ถ้าได้อ่านพงษาวดารด้วยความเข้าใจแจ่มแจ้ง แล้วจะคิดเห็นผิดเช่นนี้ไม่ได้เลย...”^{๒๑}

ก.ศ.ร. กุหลาบ ผู้อาจหาญให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริจะจับใส่สำเนาไปปล่อยเถาะ ถึงกับทรงพระราชดำริเปรียบเทียบว่าผู้ได้อ่านข้อความของ ก.ศ.ร. กุหลาบอาจถึงกับร่างกายสั่นเทิ้มเหมือนเป็นไข้จับสั่นก็ยังคงพัวพันพระราชหฤทัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างเหนียวแน่น แม้กระทั่งในยามทรงพระประชวร ดังจะเห็นได้จากข้อความในพระราชหัตถเลขาพระราชทานพระยายมราช (ปั้น สุขุม) ฉบับวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๙๑๐) ซึ่งทรงเขียนในวันก่อนพระองค์จะเสด็จสวรรคตไม่นานนัก ข้อความพระราชหัตถเลขาอันมีข้อความสั้นๆ ที่ดูเหมือนจะแสดงร่องรอยว่าทรงพระราชดำริหวนคำนึงถึงความดีบางอย่างของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ดังข้อความพระราชหัตถเลขาว่า

“พึงเล่าถึงตลัปคิดการทำสวนที่บ้าน ขอยืนยันว่าความคิดถูก...เพราะเกิดมาเป็นคนมันต้องมีได้มีเสีย ให้ดีใจเสียใจอยู่รำไป ตามกิเลสของมนุษย์ซึ่งยัง

ไม่สงบรับได้” ความรู้สึกใจเช่นนี้จึงได้ทำนาพญาไทแลทำที่นี้สำหรับเป็นเครื่อง
ผลิตผลิตใจเช่นนั้น ต่างเล่นไขนเล่นสกร ถ้าหยุดนั้นก็ตายเหมือนตากุหลาบ
เหมือนกัน.”

คำว่า “กุหลาบ” หรือ “กุ” ที่สังเกตเห็นได้จากการใช้คำของพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและการใช้คำ “แผนกกุ” ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวตั้งข้างต้น เป็นตัวอย่างที่มาจากชั้นนำสยามนิยามความหมายให้กับคำว่า
“กุ” ว่าเป็นเรื่องการกล่าวอ้างเรื่องเหลวไหลดังพฤติกรรมของนายกุหลาบ ซึ่งชั้นนำ
สยามอันเป็นพระมหากษัตริย์ถึง ๒ พระองค์ทรงมีทัศนะต่อนายกุหลาบว่าชอบกล่าว
อวดอ้างเรื่องที่เชื่อถือไม่ได้เพราะไม่เข้าใจเรื่องราว ไม่เข้าใจความหมาย ไม่มีความรู้
ในทางฝรั่งอย่างต่อแท้ การใช้คำว่า “กุ” ของชนชั้นนำสยามทั้ง ๒ พระองค์
ในความหมายเช่นนี้นับเป็นปฐมเหตุของการใช้คำว่า “กุ” เป็นคำศัพท์สแลง
ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕

แต่ความแพร่หลายของการใช้คำว่า “กุ” ในความหมายซึ่งเป็นคำศัพท์สแลงของ
ราชสำนักแพร่หลายไปสู่สาธารณชนอย่างนั้นน่าจะเกิดขึ้นในภายหลัง โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งหลังจากการตีพิมพ์พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อ
ราชฐานนาฎราชที่กล่าว
ถึง ก.ศ.ร. กุหลาบ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๘ จนกระทั่งการตีพิมพ์พระนิพนธ์ชุด “นิทาน
โบราณคดี” ใน พ.ศ. ๒๔๘๗ ซึ่งมีพระนิพนธ์ “นิทานที่ ๙ เรื่องหนังสือหอหลวง”
บรรยายพฤติกรรมในด้านลบของนายกุหลาบอันเป็นสาเหตุให้ชนชั้นนำสยามใช้คำว่า
“กุ” โดยละเอียดรวมอยู่ด้วย และด้วยเหตุที่พระนิพนธ์เรื่อง “นิทานโบราณคดี” นี้
มีผู้นำไปพิมพ์เป็นที่ระลึกแจกจ่ายเป็นหนังสือข่าววงนาฎราชอีกทั้งมีหน่วยงาน
รัฐบาลและบริษัทสำนักพิมพ์เอกชนต่างๆ นำไปพิมพ์เผยแพร่เป็นจำนวนมากเกินกว่า
๑๕ ครั้ง^{๒๒} มีการนำไปใช้เป็นเรื่องอ่านประกอบชั้นมัธยมศึกษา และถึงกับได้รับ
คัดเลือกให้เป็น “หนังสือ ๑ ในหนังสือดี ๑๐๐ เล่ม ที่คนไทยควรอ่าน” ใน พ.ศ.
๒๕๔๐ เหตุปัจจัยต่างๆ หลายประการเช่นที่กล่าวมานี้ย่อมจะยังผลให้เรื่องราวของ
ก.ศ.ร. กุหลาบ รวมทั้งคำว่า “กุ” แพร่หลายไปสู่ความรับรู้ของผู้อ่านในวงกว้างอย่าง
ต่อเนื่อง

ก.ศ.ร. กุหลาบในความทรงจำของยุคสมัย

แต่เรื่องราวของ ก.ศ.ร. กุหลาบในความทรงจำของผู้คน กลับมิได้เสื่อม
ลงไปเพราะความที่คำว่า “กุ” “ลอบลักคัดหนังสือหอหลวง” และ “ปลอมพงศาวดาร”
จนต้องถูกไต่สวนและลงโทษเพียงเท่านั้น หากกลับกลายเป็นว่าสิ่งที่เป็นผลสืบเนื่อง

“...ไม่เพียงบอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ในแง่มุมบางแง่มุมที่ไม่เคยได้ยินกันมาก่อนหรือรับรู้ในวงจำกัด แต่ความโดดเด่นของหนังสือเล่มนี้ยังอยู่ที่การนำผู้อ่านเข้าไปสู่งานเขียนจำนวนมากที่ไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายมาก่อนของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ที่ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ค้นพบด้วยความยากเย็นอุตสาหะยิ่ง

บางที ความกระจำที่เกิดขึ้นจากหนังสือเล่มนี้ อาจเป็นสัญญาณ บ่งบอกว่าคงอีกไม่นานที่บทบาทและสถานะทางประวัติศาสตร์ของ ปัญญาชนคนสามัญของไทยอย่าง ก.ศ.ร. กุหลาบ และคนอื่นๆ จะมีพื้นที่ยืนอยู่ในความทรงจำร่วมที่เป็นประวัติศาสตร์ชาติของไทยอย่าง มั่นคง”

(ฉลอง สุนทราวาณิชย์)

“...แต่เป็นเพราะผลงานเรื่องนี้ มีความน่าสนใจ และเปลี่ยนภาพ การอธิบาย ก.ศ.ร. กุหลาบอย่างมาก ทั้งนี้เพราะในสมัยแรกเกิดของ วิชาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ต้องถือว่า ก.ศ.ร. กุหลาบ เป็น สามัญชนที่เด่นมากคนหนึ่ง แต่ชื่อเสียงของเขาถูกทำลาย จากการ ถูกกล่าวหาว่าเป็นนัก ‘กุ’ หรือปลอมแปลงประวัติศาสตร์ งานของ บุญพิสิฐจะมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่อธิบายว่า การกล่าวหาเช่นนั้นมีความ คลาดเคลื่อนอย่างยิ่ง...”

(สุธัช ยัมประเสริฐ)

ประวัติศาสตร์

ISBN 978-974-02-1566-0

9 789740 215660

ราคา ๓๒๐ บาท

www.matichonbook.com